

Broedvogels van Nationaal Park Zuid- Kennemerland in 2023

Roy Slaterus
Marcel Slaterus
Richard Joosten
Michel Klemann

Sovon-rapport 2023/100

Broedvogels van Nationaal Park Zuid-Kennemerland in 2023

Roy Slaterus, Marcel Slaterus, Richard Joosten & Michel Klemann

Sovon-rapport 2023/100
Dit rapport is samengesteld
in opdracht van PWN, Natuurmonumenten
en Staatsbosbeheer

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2024

Dit rapport is samengesteld in opdracht van PWN, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer.

Wijze van citeren: Slaterus R., Slaterus M., Joosten R. & Klemann M. 2023. Broedvogels van Nationaal Park Zuid-Kennemerland in 2023. Sovon-rapport 2023/100. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Foto's omslag: Roy Slaterus

ISSN-nummer: 2212 5027

Sovon Vogelonderzoek Nederland
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen

e-mail: info@sovon.nl

website: www.sovon.nl

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon en/of opdrachtgever.

Inhoud

Samenvatting	6
1. Inleiding	7
2. Gebiedsbeschrijving	8
3. Werkwijze	9
3.1. Doelstelling en methode	9
3.2. Veldwerk	9
3.3. Interpretatie en verwerking van de gegevens	9
3.4. Weersomstandigheden	10
4. Resultaten	11
4.1. Soorten en aantallen	11
4.2. Vergelijking met eerdere jaren	13
5. Soortbesprekingen	16
6. Evaluatie	52
Verwijzingen	54
Bijlage 1. Verspreidingskaarten 2023	55

Samenvatting

In 2023 is voor de vijfde maal sinds eind jaren negentig een grootschalige broedvogelkartering uitgevoerd in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland (ca. 3.684 ha). Het doel was om de huidige verspreiding van alle verschillende broedvogelsoorten in kaart te brengen en hun aantalsontwikkelingen te schetsen aan de hand van eerdere broedvogelkarteringen.

In totaal is ongeveer 570 uur aan veldwerk besteed, waarin meer dan 34.000 waarnemingen zijn verzameld van ruim 100 verschillende broedvogelsoorten. Daarvan komen er 16 voor op de Rode Lijst, met Nachtegaal (556 territoria) en Kneu (175) als meest karakteristieke vertegenwoordigers. Bijzonder in 2023 waren territoria van onder meer Zomertaling, Nachtzwaluw, Wespindief, Grauwe Klauwier (2), Tapuit en Roodmus.

Van een aantal soorten passen de trends goed in het landelijke of regionale beeld, waaronder de toenames van Grauwe Gans, Vuurgoudhaan, Boomleeuwerik en Blauwborst en de afnames van Fazant, Boomvalk en Zomertortel. Een nieuwkomer als Cetti's Zanger kan eveneens als voorbeeld worden genoemd. Andere soorten lijken vooral te reageren op lokale omstandigheden, zoals Kleine Plevier en Oeverzwaluw die recent zijn toegenomen rond afgravingen in het kader van natuurherstelprojecten. Soorten als Waterral, Waterhoen en Meerkoet profiteerden in 2023 waarschijnlijk van regenval en hoge waterstanden tijdens het broedseizoen. Enkele bewoners van struwelen van het open duin staan daarentegen onder druk, zoals Grasmus en Sprinkhaanzanger. Datzelfde geldt voor holenbroeders als Holenduif, Groene Specht, Kauw, Glanskop en Spreeuw in het midden- en binnenduin. Bij bosvogels zoals Grote Bonte Specht, Zwartkop, Boomklever, Boomkruiper, Gekraagde Roodstaart en Appelvink, die tot voor kort toenamen, lijkt de groei er inmiddels uit te zijn.

Het aantal verschillende broedvogelsoorten in het NPZK was in 2023 aan de hoge kant, maar het totale aantal territoria, dat sinds het midden van de jaren negentig gestaag was gegroeid, viel duidelijk terug. De som van 18 Rode Lijst-soorten vertoont zelfs vanaf de eerste inventarisatie een gestage afname, van bijna 1300 territoria in 1996-1999 naar nog geen 900 in 2023. De grote variatie aan soorten en de over het geheel genomen forse aantallen (gemiddeld ca. 355 territoria per 100 ha) maken het Nationaal Park Zuid-Kennemerland echter nog steeds tot een belangrijk gebied voor vogels.

Allerlei factoren kunnen van invloed zijn op de populatieontwikkelingen van verschillende broedvogelsoorten. Enkele in het oog springende veranderingen in (delen van) het Nationaal Park Zuid-Kennemerland zijn recent gecreëerde open plekken in het midden- en buitenduin (waaronder de verwijdering van sommige duindoorsruwelen), de bestrijding van Amerikaanse Vogelkers en de vestiging en toename van bijvoorbeeld Damhert en Boomarter. De resultaten van de broedvogelkartering van 2023 zijn opgeleverd aan de terreinbeheerders en kunnen worden gebruikt voor eventuele analyses hiernaar.

1. Inleiding

In opdracht van PWN, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer is in 2023 opnieuw een grootschalige broedvogelkartering uitgevoerd in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland (hierna NPZK). Viermaal eerder gebeurde dat, voor het eerst in 1996-1999. Het grootste deel van het veldwerk werd – net als bij de vorige inventarisatie in 2016-2017 – uitgevoerd door Michel Klemann en Roy Slaterus, beide in dienst van Sovon. Richard Joosten en Marcel Slaterus namen als vrijwilligers het veldwerk in Elswout en Duinvliet voor hun rekening. In deze rapportage worden de werkwijze en de resultaten van 2023 beschreven. Ook wordt aan de hand van de eerdere inventarisaties een beeld geschetst van de veranderingen die specifieke soorten of soortgroepen hebben doorgemaakt.

Verschillende personen droegen bij aan de totstandkoming van deze inventarisatie. Diverse terreineigenaren en boswachters zorgden ervoor dat het veldwerk goed kon worden uitgevoerd; van de overnachtingsmogelijkheden in De Vinkenbaan is veelvuldig gebruik gemaakt en het ontvangst op landgoederen Caprera en Schapenduinen was bijzonder gastvrij. Coen Visser ging mee met enkele veldbezoeken en deelde zijn kennis van jarenlange nestkastonderzoek (uilen en zangvogels) in de twee laatstgenoemde gebieden. Daan en Piet van der Jagt, Bonnie van der Hulst en Petra Vastenhouw gingen enkele keren mee naar Elswout en Duinvliet. De inventarisatie werd namens PWN begeleid door Imreël van der Sloot, namens Natuurmonumenten door Hans Wondergem en namens Staatsbosbeheer door Susanne van der Veer en Rik Huiskes. Het benodigde kaartmateriaal werd vervaardigd door Bas Hissel en Lara Marx en de opmaak van het rapport werd verzorgd door Laura Hondshorst (allen Sovon). Allen worden hartelijk bedankt.

2. Gebiedsbeschrijving

Het NPZK is gelegen langs de Noordzeekust ten westen van Haarlem in de gemeenten Bloemendaal, Haarlem, Velsen en Zandvoort. Het is een uitgestrekt duingebied. De afstand tussen IJmuiden in het noorden en Zandvoort in het zuiden beslaat bijna negen kilometer en die van de zeereep tot aan de bebouwing langs de binnenduinrand bijna vijf. Daarmee behoort het tot de 'breedste' duinen van Nederland. Figuur 1 geeft de ligging en begrenzing van het in 2023 op broedvogels geïnventariseerde gebied weer, in totaal ongeveer 3.684 ha.

Het NPZK bestaat grotendeels uit kalkrijke duinen. Kenmerkend zijn duinroosvegetaties, duingraslanden, droge en vochtige duinvalleien, duinplassen, goed ontwikkelde struwelen en naald-, loof- en gemengde bossen. Het areaal kalkrijk duingrasland is vooral rondom Zandvoort groot. Het Kennemerstrand bij IJmuiden is de enige locatie waar een jonge strandvlakte met duinvorming aanwezig is. In de binnenduinrand zijn diverse landgoederen gelegen, die een parkachtig landschap kennen, veelal met een rijke stinzenflora.

Figuur 1. Ligging van het in 2023 onderzochte gebied.

Sinds 2003 wordt geen water meer gewonnen in het NPZK. Hierdoor zijn de grondwaterstanden gestegen. Om verruiging van natter wordende gebieden tegen te gaan is lokaal de voedselrijke toplaag van de bodem verwijderd. Sindsdien zijn er op verschillende plekken in het buitenduin open stuifduinen te vinden. Ook grazen er tegenwoordig Schotse Hooglanders, Konikpaarden, Shetland Pony's, Schapen en Wisenten in delen van het gebied en is het aantal Damherten in de laatste paar flink gestegen.

Stuifduin in april in Duin en Kruidberg.

Middenduin en Kennemerduinen met ecoduct over de Zeeweg in mei.

Bosrijke binnenduinen in mei in Duin en Kruidberg.

3. Werkwijze

3.1. Doelstelling en methode

Het doel van de inventarisatie was om de huidige verspreiding van alle verschillende broedvogelsoorten in kaart te brengen en hun aantalsontwikkelingen te schetsen aan de hand van eerdere broedvogelkarteringen. Het ging daarbij om het bepalen van hoeveel territoria van elke soort aanwezig waren en waar deze zich bevonden. Viermaal eerder werd een soortgelijke inventarisatie in het NPZK uitgevoerd, voor het eerst in 1996-1999.

Een goede vergelijkbaarheid van de resultaten uit de verschillende jaren vormde een belangrijk uitgangspunt. Om dit te bereiken dienden de methode en werkwijze zo veel mogelijk gelijk te blijven. Gewenst was een vlakdekkende broedvogelinventarisatie op basis van de BMP-methode, bestaande uit vijf bezoekrondes overdag – met het accent op de vroege ochtend – en één bezoekronde 's nachts. Net als bij de vorige inventarisatie in 2016-2017 werd gebruik gemaakt van een tablet en het programma Avimap om de waarnemingen in het veld digitaal vast te leggen (vroeger gebeurde dat op papieren kaarten). Ook zijn wederom alle aanwezige soorten gekarteerd; bij de eerste drie inventarisaties werden enkele talrijke soorten niet onderzocht, waaronder Pimpelmees, Koolmees, Fitis, Tjiftjaf, Winterkoning, Merel, Roodborst en Heggenmus.

3.2. Veldwerk

Gewerkt is op basis van de BMP-methode, beschreven in onder meer Vergeer *et al.* (2016), te downloaden via de Sovon-website. Het grootste deel (ca. 98%) van het onderzoeksgebied werd gekarteerd door Michel Klemann en Roy Slaterus (beide in dienst van Sovon) (deelgebied 1: 3.599 ha, zie figuur 1). MK nam vooral het midden en zuiden voor zijn rekening en RS het noorden en een deel van de binnenduintrand – in grote mate dezelfde verdeling als in 2016-2017. Elswout en het aangrenzende Duinvliet werden gekarteerd door Richard Joosten en Marcel Slaterus (beide vrijwilliger) (deelgebied 2: 86 ha, zie figuur 1).

Tijdens het veldwerk is gebruik gemaakt van een tablet en het speciaal voor BMP-karteringen ontworpen programma Avimap. Dankzij een GPS-verbinding was het hiermee voor de karteerder altijd duidelijk precies waar hij zich in het terrein bevond. Een gedetailleerde terreinkaart vergemakkelijkte de oriëntatie nog meer. Overigens kenden de vier karteerders het NPZK al goed dankzij talloze bezoeken in eerdere jaren. De waarnemingen zijn dan ook nauwkeurig ingetekend.

Het veldwerk werd uitgevoerd tussen 20 maart en 9 juli 2023. Ongeveer twee derde van de bezoeken werd gestart voor zonsopkomst. Tijdens de schemerperiode is altijd gelet op nachttactieve soorten zoals Houtsnip en Bosuil, die dan relatief vocaal zijn. Daarnaast werden uitgebreidere avond- of nachtbezoeken gebracht op 24 en 25 maart, 26 april, 11, 12, 15, 27 en 30 mei, 5, 8, 12 en 15 juni en 9 juli. In totaal werd in deelgebied 1 ruim 535 uur aan veldwerk besteed, waarvan ruim 93 uur in maart, bijna 120 in april, ruim 176 in mei en bijna 146 in juni. Dit komt neer op gemiddeld 8,9 minuten per ha. In deelgebied 2 werd ruim 35 uur besteed, waarvan bijna 10 uur in maart, bijna 10 in april, ruim 9 in mei en ruim 6 in juni. Dit komt neer op gemiddeld 24,5 minuten per ha, beduidend meer dan in de rest van het NPZK en dan bij voorgaande inventarisaties. Voor een deel wordt dit verklaard, doordat hier in 2023 één extra ochtend- en één extra avondbezoek is gebracht.

Voor het gehele NPZK (3.684 ha) kwam de onderzoeksintensiteit in 2023 uit op gemiddeld 9,3 minuten per ha. Dat was minder dan de 11,9 minuten per ha die in 2017 werden doorgebracht in 3.348 ha van het NPZK (Slaterus & Klemann 2018) en de 12,6 minuten per ha in 2011 in 2.993 ha (van Groen *et al.* 2012). Het veldwerk in bos- en struweelrijke terreindelen neemt gemiddeld genomen meer tijd in beslag dan dat in het open duin. Doordat er in recente jaren op steeds meer plekken stuifduinen en open valleien zijn gecreëerd en doordat de resterende struwelen steeds beter begaanbaar zijn geworden dankzij de talrijke paden van herten, runderen en paarden, kon het veldwerk in 2023 mogelijk efficiënter worden uitgevoerd dan voorheen (zie ook hoofdstuk 6).

3.3. Interpretatie en verwerking van de gegevens

In het veld werden alle waarnemingen met broedcode digitaal ingevoerd in het programma Avimap. De waarnemingen zijn vervolgens overgezet naar het autoclusterprogramma van Sovon en geïnterpreteerd aan de hand van de territoriumcriteria. Voordelen van het werken met Avimap en het autoclusterprogramma zijn dat alle waarnemingen digitaal beschikbaar zijn en dat de interpretatie transparant en reproduceerbaar is. De methode is gebaseerd op Vergeer *et al.* (2016). De ligging van de territoria kan eenvoudig worden weergegeven in een GIS-bestand. De verspreidingskaarten die in bijlage 1 zijn opgenomen, zijn gemaakt met behulp van het programma Arc-GIS. Alle waarnemingen, alsmede de daarvan afgeleide territoria, zijn digitaal opgeleverd aan PWN, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer.

3.4. Weersomstandigheden

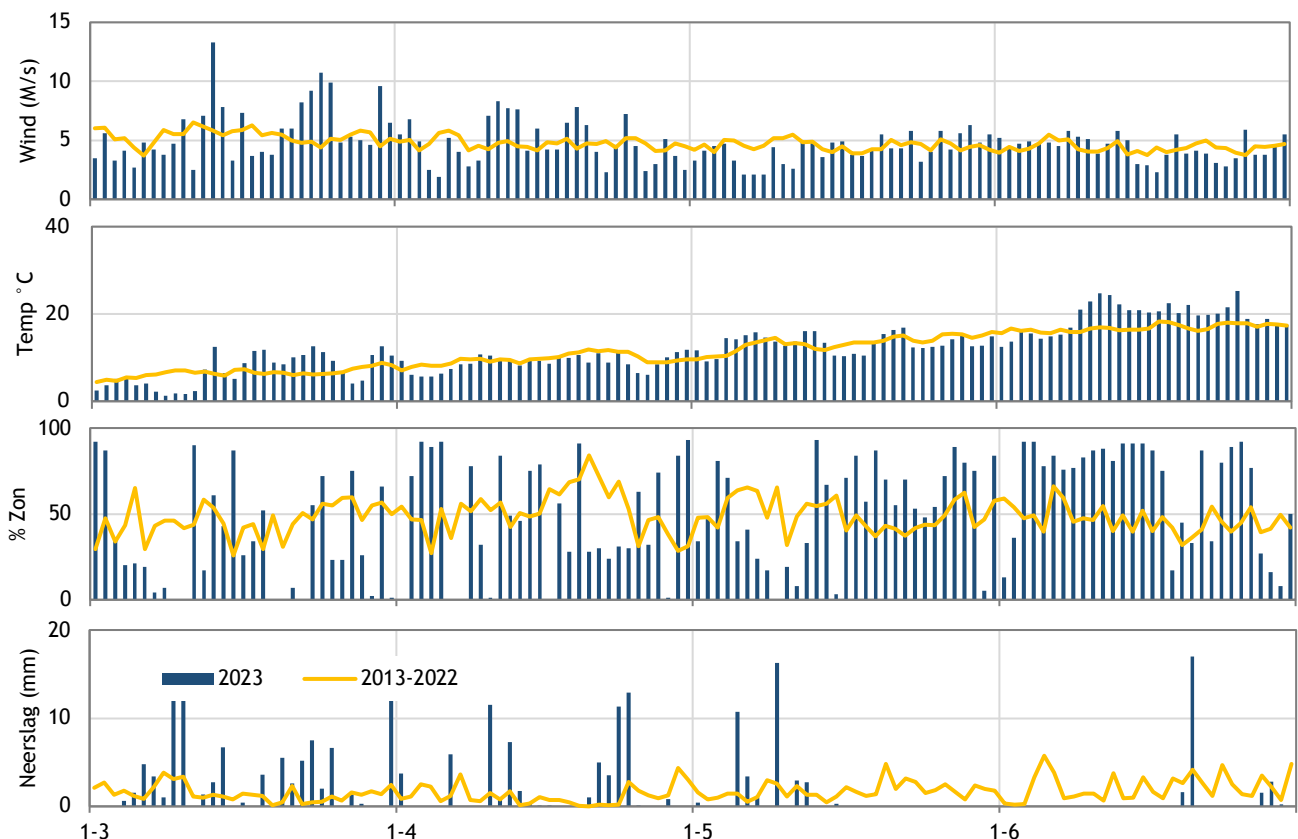
Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperaturen zijn belemmerende factoren. Veel territoriale activiteit neemt later op de dag ook af bij hoge temperaturen. Daarom wordt hier een korte beschrijving van het weer in de voorjaren van 2023 gegeven aan de hand van gegevens van het KNMI. De weersomstandigheden waren over het algemeen gunstig voor het verrichten van een broedvogelinventarisatie; slechts enkele bezoeken werden gestaakt vanwege onverwacht slecht weer.

Tegen het einde van het broedseizoen veroorzaakte storm Poly op 5 juli veel schade, met onder meer talloze omgewaaide bomen in de binnenduinstrand. De broedvogelkartering was toen al zo goed als voltooid.

De winter van 2022/2023 was gemiddeld genomen zacht. Tussen 12 en 18 december echter was het venijnig koud en aan het einde van deze periode kon er geschaatst worden op veel van de grote open wateren. Doordat het een vrij korte periode betrof en deze niet gepaard ging met sneeuw, is het niet waarschijnlijk dat de voorjaarsaantallen van standvogels hierdoor sterk zijn beïnvloed. Wel verliep april aan de frisse kant met op diverse dagen een noordoosten wind. Het voorjaar kwam hierdoor vrij traag op gang. Dat was vooral merkbaar in het open duin van het NPZK.

Gedurende de winter viel op de meeste plekken een normale hoeveelheid neerslag, waardoor de grond- en oppervlaktewaterstanden in het voorjaar weer redelijk op peil waren na de droge zomer van 2022. Maart en april waren zeer nat, waardoor er geen vroege verdroging optrad, zoals in de afgelopen jaren vaak het geval was. In diverse duinvalleien in het NPZK hadden zich hierdoor plassen en drassige plekken gevormd. Na begin mei echter, regende het nauwelijks en deze droge periode zette zich voort tot begin juli. Vanwege de ruime waterbuffer leidde dit waarschijnlijk niet tot problemen voor watervogels.

Figuur 2. Wind, temperatuur, zonneshijn en neerslag op meetstation Schiphol in het voorjaar van 2023, vergeleken met de periode 2013-2022. Bron: KNMI.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de inventarisatie gepresenteerd. Voor de bijbehorende verspreidingskaarten wordt verwezen naar bijlage 1.

4.1. Soorten en aantallen

In totaal werden in 2023 maar liefst 102 verschillende soorten broedvogels vastgesteld in het NPZK (zie

tabel 2), waaronder 16 Rode Lijst-soorten (van Kleunen *et al.* 2017). De acht talrijkste soorten waren Fitis (1.153 territoria), Vink (931), Koolmees (793), Grasmus (740), Tjiftjaf (733), Heggenmus (723), Roodborst (711) en Winterkoning (693). De eerstvolgende soort in de ranglijst volgde op enige afstand, namelijk Pimpelmees met 600 territoria.

Soort	Rode Lijst	Deelgebied 1	Deelgebied 2	Totaal
Grote Canadese Gans		17	10	27
Grauwe Gans		134	8	142
Knobbelzwaan		7	0	7
Nijlgans		20	7	27
Bergeend		3	0	3
Zomertaling	Bedreigd	1	0	1
Krakeend		8	2	10
Wilde Eend		59	16	75
Soepeend		2	0	2
Tafeleend		8	0	8
Kuifeend		33	1	34
Fazant		2	0	2
Kwartel		2	0	2
Nachtzwaluw		1	0	1
Koekoek	Kwetsbaar	11	0	11
Stadsduif		4	3	7
Holenduif		8	5	13
Houtduif		126	10	136
Turkse Tortel		8	0	8
Waterral		3	0	3
Waterhoen		23	8	31
Meerkoet		96	18	114
Dodaars		18	0	18
Fuut		10	0	10
Geoorde Fuut		6	0	6
Scholekster		1	0	1
Kievit		21	0	21
Kleine Plevier		17	0	17
Houtsnip		12	0	12
Tureluur	Gevoelig	1	0	1
Zilvermeeuw		7	0	7
Kleine Mantelmeeuw		1	0	1
Ooievaar		1	1	2
Aalscholver		35	0	35
Wespendief		1	0	1
Sperwer		1	0	1
Havik		10	0	10
Buizerd		25	1	26
Kerkuil		1	1	2
Ransuil	Kwetsbaar	1	0	1
Bosuil		33	5	38
IJsvogel		2	1	3
Kleine Bonte Specht		17	0	17
Grote Bonte Specht		173	10	183
Groene Specht		8	1	9

Tabel 2. Aantallen territoria van alle in 2023 vastgestelde broedvogelsoorten in het NPZK (3.684 ha).

Soort	Rode Lijst	Deelgebied 1	Deelgebied 2	Totaal
Halsbandparkiet		2	0	2
Grauwe Klauwier	Bedreigd	2	0	2
Gaai		68	4	72
Ekster		59	1	60
Kauw		5	0	5
Zwarte Kraai		66	3	69
Zwarte Mees	Gevoelig	25	0	25
Kuifmees		50	0	50
Glanskop		67	1	68
Pimpelmees		565	35	600
Koolmees		766	27	793
Boomleeuwerik		186	0	186
Oeverzwaluw		83	0	83
Boerenzwaluw	Gevoelig	0	3	3
Cetti's Zanger		5	0	5
Staartmees		92	2	94
Fluiter		13	0	13
Fitis		1152	1	1153
Tjiftjaf		717	16	733
Rietzanger		5	0	5
Kleine Karekiet		58	0	58
Bosrietzanger		8	3	11
Spotvogel	Gevoelig	4	0	4
Sprinkhaanzanger		62	0	62
Zwartkop		418	21	439
Tuinfluiter		187	0	187
Braamsluiper		159	0	159
Grasmus		740	0	740
Vuurgoudhaan		20	0	20
Goudhaan		34	1	35
Winterkoning		656	37	693
Boomklever		110	14	124
Boomkruiper		237	25	262
Spreeuw		8	0	8
Zanglijster		165	13	178
Grote Lijster	Kwetsbaar	25	1	26
Merel		551	40	591
Grauwe Vliegenvanger	Gevoelig	51	2	53
Roodborst		666	45	711
Blauwborst		67	0	67
Nachtegaal	Kwetsbaar	556	0	556
Zwarte Roodstaart		1	0	1
Gekraagde Roodstaart		206	0	206
Roodborsttapuit		169	0	169
Tapuit	Bedreigd	1	0	1
Huisemus	Gevoelig	96	0	96
Heggenmus		718	5	723
Witte Kwikstaart		19	2	21
Graspieper	Gevoelig	76	0	76
Boompieper		263	0	263
Vink		908	23	931
Appelvink		75	1	76
Goudvink		15	0	15
Roodmus	Gevoelig	1	0	1
Groenling		75	2	77
Kneu	Gevoelig	175	0	175
Putter		94	2	96
Rietgors		45	0	45

4.2. Vergelijking met eerdere jaren

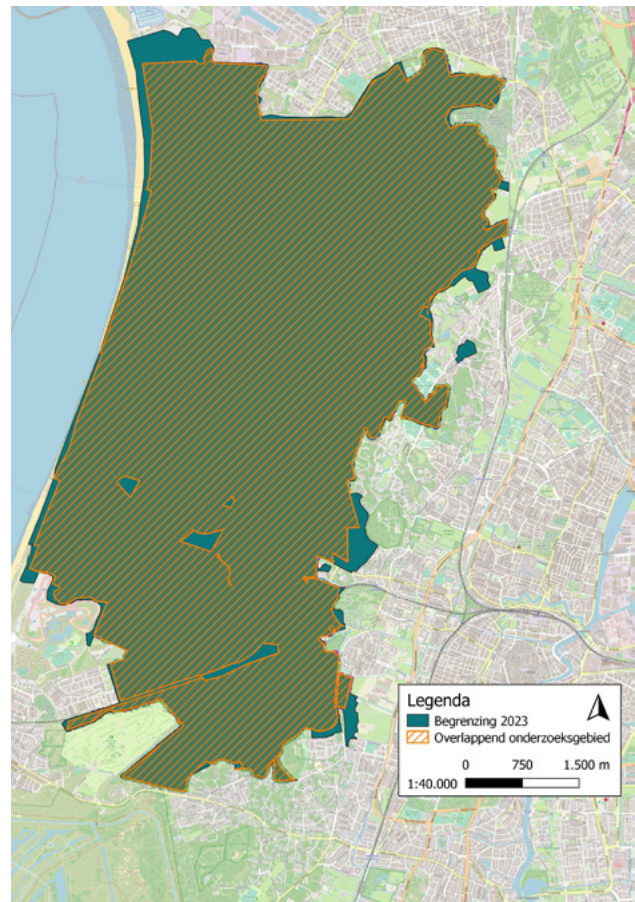
Met vijf meetmomenten sinds de jaren negentig beginnen populatieontwikkelingen zich steeds duidelijker af te tekenen. Van veel soorten passen de resultaten van 2023 goed in het beeld dat zich in de eerdere jaren al gevormd had (toename, afname, stabiel). Bij sommige soorten is de interpretatie echter ingewikkelder, bijvoorbeeld door schommelingen in de stand. Tabel 3 geeft de aantalsontwikkeling per soort weer. Het betreft hier de aantallen territoria binnen het gebied dat in alle vijf inventarisaties is onderzocht (3.466 ha, figuur 3).

Van een aantal soorten passen de trends goed in het landelijke of regionale beeld, waaronder de toenames van Grauwe Gans, Vuurgoudhaan, Boomleeuwerik en Blauwborst en de afnames van Fazant, Boomvalk en Zomertortel. Een nieuwkomer als Cetti's Zanger (vijf territoria in het NPZK in 2023) kan eveneens als voorbeeld worden genoemd. Andere soorten lijken vooral te reageren op lokale omstandigheden, zoals Kleine Plevier en Oeverwaluw die recent zijn toegenomen rond afgravingen. Soorten als Waterral, Waterhoen en Meerkoet profiteerden in 2023 waarschijnlijk van regenval en hoge waterstanden tijdens het broedseizoen. Enkele bewoners van struwelen van het open duin staan daarentegen onder druk, zoals Sprinkhaanzanger, Grasmus en Nachtegaal. Datzelfde geldt voor holenbroeders als Holenduif, Groene Specht, Kauw, Glanskop en Spreeuw in het midden- en binnenduin. Bij bosvogels zoals Grote Bonte Specht, Zwartkop, Boomklever, Boomkruiper, Gekraagde Roodstaart en Appelvink, die tot voor kort toenamen, lijkt de groei er inmiddels uit te zijn.

Een van de twee mannetjes Grauwe Klauwieren die in 2023 in het NPZK tot broeden kwam.

Het aantal verschillende broedvogelsoorten in het NPZK was in 2023 aan de hoge kant, maar het totale aantal territoria, dat sinds het midden van de jaren negentig gestaag was gegroeid, viel duidelijk terug. De som van de 18 in tabel 3 genoemde Rode Lijst-soorten vertoont zelfs vanaf het begin een gestage afname, van 1296 territoria in 1996-1999, naar 1122 in 2003-2004, 1072 in 2010-2011, 1001 in 2016-2017 en 878 in 2023. Dat is exclusief de broedgevallen van Zomertaling (1) en Grauwe Klauwier (2) die het meest recente jaar kleur gaven.

Figuur 3. De in 2023 onderzochte begrenzing en het overlappend onderzoeksgebied uit de periode 1996-2023.

Tabel 3. Aantallen territoria van een selectie van broedvogels in het NPZK tijdens de vijf grootschalige karteringen, binnen het gebied dat in alle vijf inventarisaties is onderzocht (3.466 ha). Vogelsoorten die slechts in één van de jaren zijn vastgesteld zijn niet in dit overzicht opgenomen. Datzelfde geldt voor een aantal talrijke soorten die niet in alle jaren zijn onderzocht. Ng = niet geteld.

Soort	Rode Lijst	1996-1999	2003-2004	2010-2011	2016-2017	2023
Grote Canadese Gans		0	5	18	31	27
Grauwe Gans		1	18	63	110	139
Knobbelzwaan		2	9	5	6	6
Nijlgans		30	33	49	38	25
Bergeend		7	12	7	2	2
Mandarijneend		9	8	0	0	0
Slobeend	Kwetsbaar	3	4	3	5	0
Krakeend		7	21	33	17	10
Wilde Eend		102	107	81	82	71
Soepeend		ng	ng	11	0	2
Wintertaling	Kwetsbaar	2	1	3	0	0
Tafeleend		16	11	19	11	7
Kuifeend		75	81	85	18	34
Fazant		28	2	1	1	2
Koekoek	Kwetsbaar	49	30	42	11	11
Holenduif		85	64	37	26	12
Zomertortel	Kwetsbaar	3	12	0	0	0
Turkse Tortel		11	1	0	4	5
Waterral		4	2	0	0	3
Waterhoen		13	23	6	9	30
Meerkoet		95	84	70	80	112
Dodaars		18	33	11	16	18
Fuut		13	15	10	6	10
Geoorde Fuut		1	4	4	9	6
Scholekster		5	2	1	0	1
Kievit		14	27	20	22	21
Kleine Plevier		4	9	4	13	17
Houtsnip		35	12	24	14	12
Tureluur		0	0	0	2	1
Zilvermeeuw		17	4	5	3	7
Aalscholver		0	0	16	89	35
Wespendief		2	2	0	1	1
Sperwer		10	3	1	8	1
Havik		11	14	15	12	9
Buizerd		25	25	21	34	25
Kerkuil		0	0	1	1	2
Ransuil	Kwetsbaar	3	5	2	1	1
Bosuil		31	15	23	36	36
IJsvogel		0	1	0	4	3
Kleine Bonte Specht		8	10	17	7	17
Grote Bonte Specht		155	169	253	224	170
Groene Specht		50	28	12	13	7
Torenvalk	Kwetsbaar	5	2	0	1	0
Boomvalk	Kwetsbaar	13	4	0	0	0
Halsbandparkiet		0	0	0	6	1
Wielewaal	Kwetsbaar	5	1	2	0	0
Gaai		ng	105	114	61	66
Ekster		117	74	33	57	48
Kauw		ng	54	10	26	2
Zwarte Kraai		144	104	59	83	60
Zwarte Mees	Gevoelig	12	33	15	23	25
Kuifmees		44	56	40	51	46
Glanskop		117	179	111	100	68
Baardman		0	1	2	0	0
Boomleeuwerik		61	79	57	160	185

Soort	Rode Lijst	1996-1999	2003-2004	2010-2011	2016-2017	2023
Veldleeuwerik	Gevoelig	0	1	1	0	0
Oeverzwaluw		0	0	0	2	83
Boerenzwaluw	Gevoelig	0	5	2	4	3
Staartmees		86	84	84	76	89
Fluiter		11	9	10	10	13
Rietzanger		4	5	9	4	4
Kleine Karekiet		43	59	60	65	47
Bosrietzanger		19	16	19	9	7
Spotvogel	Gevoelig	0	0	3	1	4
Sprinkhaanzanger		120	192	159	112	58
Zwartkop		364	386	595	518	396
Tuinfluiter		85	74	109	148	172
Braamsluiper		172	165	190	171	142
Grasmus		1.064	1.141	1.377	981	712
Vuurgoudhaan		1	0	2	12	18
Goudhaan		27	44	26	52	32
Boomklever		47	75	111	144	116
Boomkruiper		205	187	200	266	241
Spreeuw		ng	7	13	8	6
Zanglijster		161	198	146	283	165
Grote Lijster	Kwetsbaar	7	11	5	19	26
Grauwe Vliegenvanger	Gevoelig	59	31	27	41	50
Blauwborst		0	18	34	30	66
Nachtegaal	Kwetsbaar	762	563	711	627	517
Gekraagde Roodstaart		170	109	215	280	205
Roodborsttapuit		186	186	187	154	162
Witte Kwikstaart		2	6	10	42	19
Graspieper	Gevoelig	129	188	95	69	73
Boompieper		220	210	212	174	260
Appelvink		2	23	55	111	70
Goudvink		56	68	45	58	13
Roodmus	Gevoelig	0	0	0	1	1
Groenling		11	15	20	85	71
Kneu	Gevoelig	244	231	162	198	167
Putter		5	31	46	111	91
Rietgors		36	60	45	27	43
# Territoria		5760	5996	6401	6427	5541
# Soorten		74	82	79	81	82

5. Soortbesprekingen

Dit hoofdstuk bestaat uit korte besprekingen van alle in 2023 vastgestelde broedvogelsoorten, evenals van enkele mogelijke broedvogelsoorten en recent verdwenen soorten. Achter elke soortnaam wordt het aantal vastgestelde territoria weergegeven. Van Rode Lijstsoorten wordt de status vermeld, conform van Kleunen *et al.* (2017).

Hoofdzakelijk gegevens uit de vijf onderzoeksperioden zijn gebruikt. In tussenliggende jaren kan de situatie anders zijn geweest. De in de teksten vermelde aantallen hebben betrekking op het in het betreffende jaar onderzochte gebied en kunnen dus afwijken van de in tabel 3 weergegeven aantallen. Landelijke trendgegevens die worden aangehaald, zijn afkomstig van het Netwerk Ecologische Monitoring (zie www.sovon.nl).

Hierbij worden de volgende categorieën onderscheiden:

- Sterke toename (++): significante toename van >5% per jaar vanaf 1990 (minimaal verdubbeling in 15 jaar tijd).
- Toename (+): significante toename van <5% per jaar vanaf 1990.
- Stabiel (=): geen significante aantalsverandering vanaf 1990.
- Matige afname (-): significante afname van <5% per jaar vanaf 1990.
- Sterke afname (--): significante afname van >5% per jaar vanaf 1990.
- Onzeker (?): geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk (meestal sterke fluctuaties).

De volgende bronnen zijn veelvuldig geraadpleegd: Geelhoed *et al.* (1998), Klemann & Veenstra (2000), Veenstra & van Spanje (2004), Groot (2011), van Groen *et al.* (2012) en Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland (2015). Een schat aan informatie over de broedvogelonderzoeken in het NPZK is tevens te vinden op www.eco-on-site.nl.

Grote Canadese Gans (landelijk: ++ / 27 territoria)

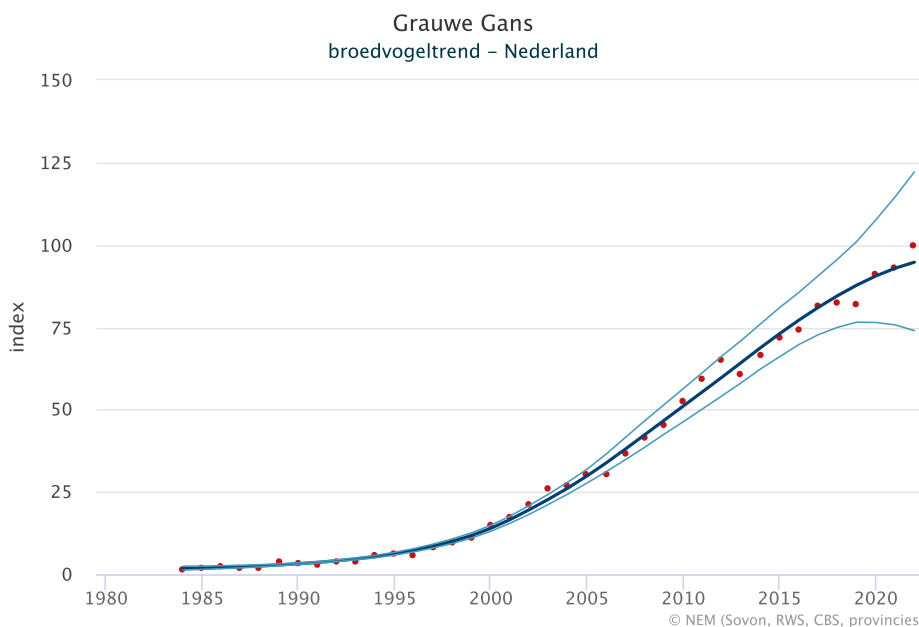
De Nederlandse broedpopulatie van de Grote Canadese Gans bestaat uit nazaten van losgelaten of ontsnapte siervogels. De eerste broedgevallen, vanaf 1974, mislukten veelal door afschot en verstoring. Dit hield de vestiging echter niet tegen. Deze vond in eerste instantie plaats vanuit verspreidingskernen zoals in Noord- en Zuid-Holland en het westen en midden van Noord-Brabant. In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 12.000-16.000 paren.

In het NPZK is een soortgelijke toename zichtbaar, van nul paren in 1996-1999 naar 31 in 2016-2017. Opvallend is wel dat de aantallen daarna niet verder zijn gestegen; de inventarisatie van 2023 resulteerde in 27 paren. De meeste hielden zich op in Elswout en rond het Meertje van Burdet en het Vogelmeer. Hier werden in mei en juni ook ten minste vier families met jongen aangetroffen. Het is onduidelijk hoeveel daarvan groot zijn geworden.

Grauwe Gans (landelijk: ++ / 142 territoria)

In de eerste helft van de twintigste eeuw verdween de Grauwe Gans nagenoeg als broedvogel door ontginning van moerassen en bejaging. Uitzetpogingen leidden rond 1970 tot broedpopulaties in Friesland en het Deltagebied, gevolgd door een spontane vestiging in Flevoland. Daarna begon een periode van stormachtige uitbreiding, waarbij alleen de droge en bosrijke streken van Nederland werden overgeslagen. De aantallen broedparen namen toe van hooguit 150 in 1977 naar ongeveer 100.000-165.000 in 2018-2020 (zie figuur 4).

In het NPZK is de toename niet onopgemerkt gebleven; het aantal steeg tijdens de inventarisaties van één eind jaren negentig naar meer dan 140 in 2023. Het lijkt erop dat tegenwoordig verscheidene paren in het vroege voorjaar een broedpoging ondernemen, maar dat het broedsucces vrij laag is. Mogelijk profiteerde de soort in 2023 van de natte weersomstandigheden in het vroege voorjaar. Begin mei werden minimaal zeven families met jongen geregistreerd. Paren van mislukte broedgevallen vormden in de loop van het seizoen flinke groepen, zoals op het grasland bij het Meertje van Caprera.

Figuur 4. Landelijke trend van Grauwe Gans als broedvogel in Nederland.

Knobbelzwaan (landelijk: + / 7 territoria)

De meeste Knobbelzwanen broeden in de laaggelegen delen van het land, vooral in graslanden met veel sloten in het veenweidegebied. Rond meren en plassen treden soms concentraties op. Veel Knobbelzwanen zijn nazaten van om hun dons gekweekte vogels. De laatste van zulke 'zwanendriften' werden rond 1965 opgedoekt. Losgelaten vogels en hun nazaten vormden een groeiende broedpopulatie. Intensieve vervolging remt deze ontwikkeling regionaal af. De broedpopulatie wordt ook gereguleerd door koude winters die zowel wintersterfte veroorzaken als slechte broedprestaties, door verzwakte conditie van broedvogels. Desalniettemin is er landelijk sprake van een toename.

In het NPZK werden in totaal zeven territoria vastgesteld op de verschillende duinplassen. Ten minste drie daarvan resulteerden in jongen, namelijk in De Bokkedoorns, Middenduin en Brouwerskolk. De aantalsontwikkeling in het NPZK vertoont enige schommelingen, met negen territoria in 2003-2004 als maximum.

Nijlgans (landelijk: ++ / 27 territoria)

Nijlganzen, afstammelingen van losgelaten of ontsnapte siervogels, zijn een bekende verschijning in een groot deel van Nederland. Toch deden ze hier pas in 1967 hun intrede als broedvogel. Vanuit verspreidingskernen bij Den Haag, Groningen en in het oostelijk Rivierengebied koloniseerden ze grote delen van het land. De hoogste dichtheden zijn te vinden in graslandgebieden met waterpartijen in de laaggelegen delen van vooral West-Nederland en het rivierengebied. De Nijlgans komt eveneens tot broeden in stedelijk gebied en zelfs tot diep in grote bossen, op gekraakte roofvogelnesten. Het succes van deze soort is deels een gevolg van het lange broedseizoen met meerdere broedsels per jaar, tot midden in de winter. In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 7.700-13.000 paren. De landelijke toename werd ook zichtbaar in het NPZK. Met ongeveer 50 territoria piekte de Nijlgans hier in 2010-2011. Sindsdien is het aantal weer gedaald, wellicht als gevolg van toegenomen predatie door Boommarters. Ook landelijk lijkt de populatieomvang inmiddels over de piek heen te zijn. In 2023 werden in het NPZK 27 paren vastgesteld, waarvan er ten minste drie ook met jongen werden gezien (twee in Elswout en één in de Houtglob).

Bergeend (landelijk: 0 / 3 territoria)

Bergeenden broeden in de volledige kuststrook en vaak ook in poldergebieden. Dit laatste is vooral het geval indien het licht verzilte gebieden betreft met modderige slootkanten, zoals in de Kop van Noord-Holland en het noorden van Friesland en Groningen. Plaatselijk wordt ook in boerenschuren en vervallen gebouwen gebroed. Dieper in het binnenland nestelen Bergeenden ruim verspreid langs de Grote Rivieren en meer lokaal op vennen, afgravingen en in nieuwe natte natuur. Overigens gaat maar een deel, misschien maar de helft, van de aanwezige paren jaarlijks tot broeden over. Van oorsprong een kustvogel, heeft de Bergeend vanaf 1970 zijn broedgebied landinwaarts uitgebreid. Tegelijkertijd verminderden de aantallen in de duinstrook, waarbij de decimering van het Konijn (levert nestgelegenheid en houdt de vegetatie kort) en predatie door Vossen meespeelt.

De inventarisatie van 2003-2004 resulteerde nog in 12 paren. Sindsdien zette de afname door. In 2023 werden drie paren vastgesteld, rond het Kennemermeer en het Duinmeer. Op 14 juni werd een familie met jongen gezien op het Kennemermeer. Ook elders in het NPZK werden wel Bergeenden aangetroffen, maar die waarnemingen voldeden niet aan de territoriumcriteria.

Mandarijneend (landelijk: + / 0 territoria)

Uit collecties ontsnapte Mandarijneenden en hun nazaten broeden in Nederland vanaf ongeveer 1970. De landelijke aantallen zijn toegenomen van een tiental broedparen rond 1980 naar rond 350-450 in 2018-2020. De verspreiding kent zwaartepunten op de noordoostelijke en zuidelijke Veluwe, in de Betuwe, op de Utrechtse Heuvelrug en in Midden-Limburg. Als bewoner van grote hollen, bijvoorbeeld oude nesten van Zwarte Specht, komt de Mandarijneend ook in bossen voor, nabij bosvijvers of beken.

De tijd dat de Mandarijneend als broedvogel in het NPZK voorkwam – met name in Elswout – lijkt inmiddels voorbij. De inventarisaties van 1996-1999 en 2003-2004 leverden nog 8-9 territoria op, maar sindsdien bleef de teller steken op nul.

Zomertaling (landelijk: - / RL: bedreigd / 1 territorium)

Zomertalingen broeden vooral in vochtige open graslandgebieden – vaak reservaten - in het westen en noorden van het land. Zo schaars als hij tegenwoordig is, zo algemeen was hij tot rond 1960. Daarna begon echter een steile achteruitgang die tot decimering van de broedpopulatie leidde en waarbij grote delen van het land hun Zomertalingen kwijtraakten. In agrarisch cultuurland viel de afname samen met intensiever grondgebruik: waterstandverlaging, frequent maaien, hogere beweidingsdruk enzovoort. Veel natuurgebieden werden ongeschikt door verdroging. Daar bovenop zorgden droogteperiodes in het overwinteringsgebied, de Sahel, voor massale sterfte. Heel lokaal kan natuurvriendelijke inrichting van gebieden in natte voorjaren leiden tot een (tijdelijke) terugkeer van de Zomertaling. In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 1000-1500 paren.

Tijdens de inventarisatie van 2023 werd tweemaal een paartje Zomertalingen waargenomen, namelijk op 19 april in de Houtglob en 21 mei op het Vogelmeer. Heel bijzonder was dat op laatstgenoemde plek op 27 juni een vrouwtje met acht pullen werd aangetroffen. Wellicht hebben de natte weersomstandigheden in het vroege voorjaar bijgedragen aan de vestiging van deze incidentele broedvogel.

Slobeend (landelijk: - / RL: kwetsbaar / 0 territoria)

De Slobeend is een karakteristieke broedvogel van vochtige graslanden in het lage deel van het land, inclusief het rivierengebied. De hoogste dichtheden zijn te vinden in de veenweidegebieden. Op de hoge gronden is hij veel schaarser. Lange tijd leek de Slobeend zich goed te kunnen handhaven in het Nederlandse landschap, enige afname in bijvoorbeeld de duinen (door verdroging) ten spijt. Sinds ongeveer 1990 nemen de landelijke aantallen echter af en is deze eend vooral op de hoge gronden op veel plaatsen verdwenen. De afname zal op zijn minst deels een gevolg zijn van verlaging van waterpeilen en andere veranderingen in het steeds intensiever gebruikte boerenland.

Schommelden de aantallen tijdens de eerste vier inventarisaties in het NPZK nog tussen de drie en vijf, in 2023 bleef de teller steken op nul. In maart-april werden wel 11 waarnemingen vastgelegd, maar deze voldeden niet aan de territoriumcriteria. De soort bezoekt in deze periode jaarlijks het NPZK als doortrekker.

Krakeend (landelijk: + / 10 territoria)

De Krakeend is in Laag-Nederland een wijd verbreide broedvogel van moerasgebieden, duinplassen en open polders met veel grasland en sloten. Elders is het een meer lokale broedvogel van onder meer vennen. Tot ongeveer 1960 was de Krakeend een zeldzame broedvogel. Aantallen en verspreiding namen daarna sterk toe, net als elders in West-Europa. Grootschalige ontginning van Oost-Europese broedgebieden gaf wellicht de eerste aanzet tot een uitbreiding over West-Europa. Vervolgens wist hij te profiteren van nieuw aangelegde (of afgedamde en verzoete) wateren. De verspreiding als broedvogel breidt zich nog steeds uit.

Het lijkt er op dat aan de toename in het NPZK een einde is gekomen. Na de aantalspiek van 33 territoria in 2010-2011 liep het aantal terug naar 18 in 2016-2017 en 10 in 2023. De komende jaren zullen uitwijzen of dat een structurele ontwikkeling betreft. Zekere broedgevallen of vrouwtje met pullen werden in 2023 niet vastgesteld.

Wilde Eend (landelijk: - / 75 territoria)

De Wilde Eend is een van de meest verbreide Nederlandse broedvogels. De meerderheid nestelt in de laaggelegen delen van het land, vooral in waterrijke polders en moerassen. Op de hoge gronden is deze eend minder talrijk maar ontbreekt hij zelden; soms broedt hij op grote afstand van water. Ook in stedelijk gebied is de Wilde Eend een gewone broedvogel. Aantallen en verspreiding leken op landelijk niveau lange tijd nauwelijks verandering te ondergaan. Regionale afnames, zoals door verdroging van duinvalleien, werden gecompenseerd door toenames elders. Sinds ongeveer 1990 nemen de aantallen echter om onduidelijke redenen af. Het verspreidingsbeeld van de Wilde Eend in het NPZK veranderde weinig over de vijf inventarisaties. Wel liggen de aantallen bij de laatste drie inventarisaties op een iets lager niveau. In 2023 werden zeven waarnemingen van vrouwtjes met pullen ingetekend, vijf meer dan in 2016-2017.

Wintertaling (landelijk: - / RL: kwetsbaar / 0 territoria)

De meeste Wintertalingen broeden bij vennen en plas-
sen op de hoge zandgronden. In het westen en noorden
van het land is de soort schaars. De aantallen schom-
melen sterk van jaar tot jaar, waarbij ze doorgaans het
laagst zijn na strenge winters gevolgd door een droog
voorjaar. In 2018-2020 werd de landelijke populatie
geschat op 1100-1350 paren.

In het NPZK werden in totaal 13 waarnemingen van
Wintertalingen ingetekend tijdens de inventarisatie
van 2023, merendeels in maart-april op het Vogelmeer,
Duinmeer en Meertje van Burdet. Deze voldeden echter
niet aan de territoriumcriteria. De eerste drie inventa-
risaties leverden wel 1-3 territoria op. In elk geval bij
de drie territoria uit 2011 rond het Vogelmeer ontbrak
het aan concrete aanwijzingen voor broeden.

Tafeleend (landelijk: - / 8 territoria)

De Tafeleend is een vrij schaarse en nogal lokaal voor-
komende broedvogel, met de meest ruime versprei-
ding en hoogste dichtheden in de laagveengebieden
van West- en Noord-Nederland. Elders nestelt hij
vooral in de duinen, bij vennen en hier en daar langs
de Grote Rivieren. Was de soort voorheen een zeldzame
broedvogel in vooral Friesland en Noord-Brabant, na
1940 namen de aantallen en verspreiding duidelijk toe.
Vanaf ongeveer 1980 stagneerde dit en werd een deel
van de nieuwe broedplekken ook weer verlaten. Herstel
van de waterkwaliteit in veel gebieden, voor sommige
andere eenden belangrijk, leidde niet tot toenemende
aantallen Tafeleenden.

Met acht territoria in het NPZK was de Tafeleend in
2023 iets minder talrijk dan in de eerdere jaren. De
verspreiding beperkte zich tot het Kennemermeer,
Vogelmeer, Spartelmeer en Oosterplas. Zekere broed-
gevallen of vrouwtje met pullen werden in 2023 niet
vastgesteld.

Kuifeend (landelijk: + / 34 territoria)

Broedende Kuifeenden kennen een ruime verspreiding
in Nederland maar zijn het talrijkst in de noordweste-
lijke helft van het land, zowel in natte natuurgebieden
als in agrarisch gebied met veel sloten. Aantallen en
verspreiding namen in ons land explosief toe vanaf
ongeveer 1950, net als elders in West-Europa. Hierbij
speelden waarschijnlijk verdroging en ontginning van
Oost-Europese broedgebieden en toegenomen voed-
selrijkdom van Nederlandse wateren mee. De toename
zette tussen pakweg 1975 en 2000 nog door op vooral
de hoge gronden. Op de lage gronden stabiliseerden
ze en in de duinen namen ze zelfs af, na eerdere snelle
toename.

Met 34 territoria in het NPZK was de Kuifeend in 2023
aanzienlijk minder talrijk dan bij de eerste drie inven-
tarisaties, toen de aantallen rond de 80 schommelden.
Wel lag het aantal hoger dan de 19 uit 2016-2017. De
meeste paren verbleven op het Spartelmeer, Vogelmeer
en Cremermeer, maar ook enkele wateren in de bin-
nenduinrand waren bezet. Zekere broedgevallen of
vrouwtje met pullen werden in 2023 niet vastgesteld.

Fazant (landelijk: - / 2)

Fazanten komen in grote delen van Nederland voor
maar ontbreken in stedelijk gebied en bosrijke om-
geving. Ze zijn het talrijkst in agrarisch gebied op de
kleigronden van Zuidwest- en Noordoost-Nederland.
Rond 1975 kwamen Fazanten nog wijd verspreid voor
op de Veluwe en in andere bosachtige gebieden. De
verdwijning hier, en de scherpe afname op veel plaat-
sen elders, is een gevolg van het vanaf 1978 geleidelijk
afbouwen van het uitzetbeleid. De onnatuurlijk hoge
dichtheden die daarvan het gevolg waren, verdwenen
als gevolg van predatie door Vos en Havik, iets dat ver-
snelde werd door verhoogde sterfte gedurende enkele
strenge winters. De afname vlakt inmiddels af en de
soort weet zich in verschillende delen van het land te
handhaven, zij het in lagere dichtheden dan voorheen.
Illegale uitzet komt overigens nog steeds voor.

Sinds de Fazant in het duingebied niet meer wordt
uitgezet en bijgevoerd, is de soort hier sterk achter-
uitgegaan. In de Amsterdamse Waterleidingduinen
werd de stand in 1971-1976 nog geschat op 1.200 paren,
maar in 1983-94 was dit aantal gedaald tot ongeveer 75.
De inventarisatie van het NPZK in 1996-1999 leverde
voor dit gebied toen nog 30 paren op. Daarna ging
het snel met de afname. In 2017 was er nog maar één
baltsende fazantenhaan te vinden, in de zeereep van
Duin en Kruidberg. In 2023 waren het er twee rond
IJmuiderslag. Overigens leek één daarvan flink rond
te zwerven in het buitenduin tot aan de grens met de
Kennemerduinen.

Kwartel (landelijk: + / 2 territoria)

Hoewel Kwartels vooral op de zandgronden van Oost-Nederland voorkomen, kan deze soort regionaal ook op kleigronden in het westen soms talrijk zijn, zoals in de Wieringermeer, Flevoland en Zeeuws-Vlaanderen. De voorkeur gaat uit naar grootschalige open gebieden met een hoog aandeel akkerland, braakliggende gronden of hooiland. Kwartels roepen alleen in de (ochtend) schemering volop en zijn daardoor lastig te inventariseren. Desondanks is wel duidelijk dat de aantallen van jaar op jaar sterk kunnen verschillen. In 'kwartel-jaren', die sinds jaar en dag bekend zijn, kunnen de aantallen tienmaal zo hoog zijn als in het voorgaande of volgende jaar. Voorbeelden van topjaren zijn 1989, 1997, 2008 en 2011.

In 2023 waren er op twee plekken in het NPZK waarnemingen van roepende Kwartels die voldeden aan de territoriumcriteria. Het bleef onduidelijk of de vogels gepaard waren. In de meeste gevallen zal het bij Kwartels in het duingebied gaan om doortrekkers. Op het ringstation in de Kennemerduinen wordt de soort ook geregeld gevangen.

Nachtzwaluw (landelijk: ++ / 1 territorium)

Op enkele paren in de duinstrook na broeden alle Nachtzwaluwen op de zandgronden van Oost- en Zuid-Nederland. De soort nestelt hier op heidevelden met enige opslag, aan randen van stuifzanden en regionaal op open plekken in naaldbos. De Veluwe, Noord-Brabant en Noord-Limburg nemen een groot deel van de landelijke populatie voor hun rekening. De stand van de Nachtzwaluw nam vanaf 1950 of eerder af, onder andere door ontginning van broedgebieden. Deze afname hield lang aan en de soort verdween in het laatste kwart van de twintigste eeuw uit veel kleine of geïsoleerd liggende heidevelden. Sindsdien herstelden de landelijke aantallen spectaculair, maar de verloren gegane terreinen werden niet allemaal opnieuw bezet. De recente opleving is deels bevorderd door selectieve boskap en andere vormen van heideherstel die tot vergroting van broedhabitat leiden. In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 3.000-4.100 paren. Op 7 juni 2023 werd in het noordoosten van de Kennemerduinen een zingende Nachtzwaluw gehoord. Er leek sprake van territoriaal gedrag, maar ondanks enkele latere zoekacties bleef het bij deze ene waarneming. De laatste jaren zijn er af en toe soortgelijke zangwaarnemingen geweest, waardoor de indruk bestaat dat de Nachtzwaluw een incidentele broedvogel is. In de kalkarme, door heide gekenmerkte duinen bij Bergen en op Texel voelt de soort zich duidelijk meer thuis.

Eén van de twee fazantenhanen in 2023 bij IJmuiderslag.

Koekoek (landelijk: - / RL: kwetsbaar / 11 territoria)

De Koekoek is wijd verbreid in Nederland, maar is nergens talrijk. Hij bereikt de hoogste dichtheden in moerasgebieden en hier en daar in kleinschalig agrarisch cultuurlandschap. De dichtheid hangt af van het aanbod aan waardvogels. Ieder wijfje specialiseert zich immers op een enkele waardvogelsoort, al legt ze soms ook eieren bij andere soorten. Tegenwoordig vormen Kleine Karekiet, Heggenmus, Graspieper, Witte en Gele Kwikstaart de belangrijkste waardvogels. De stand nam sinds 1985 (en vermoedelijk eerder) flink af, al komt dat door methodologische problemen onvoldoende uit tellingen naar voren. Afname van veel waardvogelsoorten en van voedsel (vooral rupsen) spelen daarbij een hoofdrol.

De Koekoek is vooral aan te treffen in het open duin. Het aantal van 11 territoria in 2023 is precies gelijk aan dat van 2016-2017 en een mager resultaat. In de eerdere jaren schommelden de aantallen tussen de 30 en 50. Door de grote actieradius van de soort – hij is niet gebonden aan een eigen nest – is hij lastig te inventariseren. Dit kan zowel tot het onder- als overschatten van de werkelijke aantallen leiden. Maar dat de populatie onder druk staat is duidelijk, ook buiten het NPZK.

Stadsduif (landelijk: ? / 7 territoria)

Stadsduiven, afstammelingen van Rotsduiven, leven in nauwe samenhang met mensen maar zijn daarvan niet afhankelijk (in tegenstelling tot Postduiven). De landelijke broedverspreiding is voor het eerst in kaart gebracht in 1998-2000. De soort nestelt in verstedelijkte gebieden (vooral oudere stadswijken in binnenstad), bij grote, vaak industriële gebouwen, intensieve veehouderij en overslagbedrijven van veevoeder. Lokale bestrijdingsacties vanwege overlast lijken weinig effect te hebben op het populatieniveau.

In 2023 werden zeven territoria van de Stadsduif vastgesteld in het NPZK. Deze bevonden zich allemaal aan de randen van het gebied, bij IJmuiden, Bloemendaal aan Zee en Elswout. In het duingebied zelf ontbreekt hij.

Holenduif (landelijk: + / 13 territoria)

De Holenduif is wijd verspreid maar bereikt de hoogste dichtheid op de zandgronden, met name in kleinschalige landschappen met veel akkerbouw. Grote bosgebieden en bebouwde omgeving zijn dunner bevolkt. In Laag-Nederland is de verspreiding veelal gebonden aan boerderijen en laanbeplanting. De dichtheid is laag in grootschalige kleipolders en zeer open veenweidegebieden. De soort heeft zich opmerkelijk goed aangepast aan het intensieve agrarische cultuurlandschap. Sinds ongeveer 1970 namen de aantallen een tijd lang sterk toe. Misschien was dit deels herstel van een inzinking in de jaren zestig, veroorzaakt door landbouwgif.

De afname in het NPZK is opvallend. Werden er in 1996-99 nog ongeveer 90 territoria aangetroffen, met elke opvolgende inventarisatie daalde dat aantal, met een magere 13 als (voorlopig) minimum in 2023. De soort komt vooral voor in oud beukenbos in de binnenduinstrand. De enige concentratie van territoria was nog te vinden in en rond Elswout. De oorzaak van de afname is onduidelijk. Het is verleidelijk om te speculeren over mogelijke negatieve effecten van predatoren (bijvoorbeeld Havik en Boommarter). Opvallend is wel dat er meer holenbroeders zijn die recent onder druk zijn komen te staan in het NPZK, zoals Grote Bonte Specht, Halsbandparkiet en Kauw.

Houtduif (landelijk: - / 136 territoria)

Houtduiven ontbreken alleen in de meest boomloze landschappen. De dichtheden zijn het hoogst in kleinschalig agrarisch cultuurland en stedelijk gebied. In grote bosgebieden is hij vaak schaars. Sinds ongeveer 1975 namen de aantallen in bossen en soms ook cultuurland op de zandgronden af. Vermindering van voedselaanbod, onder andere door de omschakeling van graanteelt op maïsverbouw, was de vermoedelijk belangrijkste factor. Tegelijkertijd namen de aantallen in stedelijk gebied sterk toe. De soort is hier tegenwoordig een van de talrijkste broedvogels. Hij is de Turkse Tortel, die stedelijk gebied eerder koloniseerde, in veel gebieden voorbijgestreefd.

In 2023 werden 136 territoria vastgesteld in het NPZK. Dat is duidelijk minder dan de 166 uit 2016-2017, toen de soort in Elswout en Middenduin niet eens gekarteerd werd. In de jaren daarvoor is de soort niet integraal gekarteerd, waardoor een aantalsvergelijking niet mogelijk is. De indruk bestaat echter dat de soort voorheen talrijker was. Anno 2023 komt hij vooral voor in loofbosrijke delen aan de randen van het gebied en op struweelrijke plekken nabij menselijke activiteit, zoals op en rond de campings.

Zomertortel (landelijk: - / RL: kwetsbaar / 0 territoria)

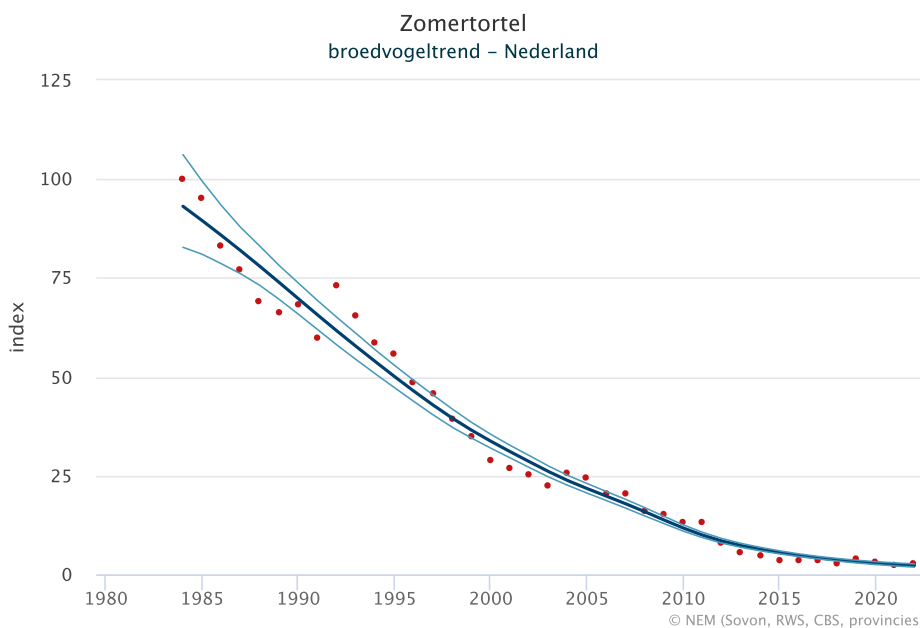
Zomertortels broeden vooral in kleinschalig agrarisch landschap met een hoog aandeel akkerbouw. Ze mijden zowel het open cultuurlandschap als gesloten bosgebieden en bebouwing. De soort was rond 1975 vrij talrijk en wijd verspreid. Sindsdien werd de stand gaandeweg gedecimeerd en raakten grote delen van het land hun Zomertortels kwijt, vooral in West- en Noord-Nederland (zie figuur 5). In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 600-900 paren. De afname treedt ook elders in West-Europa op. In de broedgebieden kampt de soort met voedselproblemen door het verdwijnen van onkruiden en in de West-Afrikaanse overwinteringsgebieden worden bossen gekapt en treedt periodiek grote droogte op. Bovendien sneuvelen forse aantallen Zomertortels door intensieve jacht in Zuid-Europa en Afrika.

Dat er een jaar of twintig geleden nog Zomertortels broedden in het NPZK, is nauwelijks meer voor te stellen. Net als in 2016-2017 leverde al het veldwerk bij elkaar in 2023 in het geheel geen waarneming op – niet eens van een doortrekker! Een hervestiging ligt niet in de lijn der verwachtingen, afgaande op de landelijke trend.

Turkse Tortel (landelijk: = / 8 territoria)

De eerste broedgevallen voor Nederland vonden plaats in 1950 op de Noord-Veluwe. Dit paste binnen een naar het noordwesten gerichte uitbreidingsgolf, waarbij grote delen van Europa bezet werden. Sindsdien breidde deze duif zich uit over het gehele land (het laatst in Flevoland) en namen de aantallen toe tot rond 125.000 broedparen omstreeks 1980. De aantallen zijn vervolgens gedaald, maar sinds 1990 min of meer stabiel. De verspreiding is gebonden aan menselijke bebouwing, met de hoogste dichtheden in groene stadswijken en dorpen. De Turkse Tortel was in stedelijk gebied lange tijd veel talrijker dan de Houtduif, maar tegenwoordig is het veelal omgekeerd. Buiten steden en dorpen zijn Turkse Tortels schaars en broeden ze bijna alleen bij boerderijen of woonhuizen.

Net buiten het NPZK is de soort in ruime mate vertegenwoordigd. De acht territoria die in 2023 werden vastgesteld bevonden zich alle aan de rand van het gebied, dichtbij bebouwing. Van een duidelijke aantalsontwikkeling sinds 1996-1999 is geen sprake.

Figuur 5. Landelijke trend van Zomertortel als broedvogel in Nederland.

Waterral (landelijk: 0 / 3 territoria)

Waterrallen broeden door het gehele land in moerassen en zijn het talrijkst in de waterrijke delen van de noordwestelijke helft. In grote moerasgebieden als de Oostvaardersplassen zijn soms meer dan 100 paren aanwezig. Kleine moerassen worden soms niet jaarlijks bezet. Landelijk gezien zijn de aantallen het hoogst na een serie milde winters en natte voorjaren. Koude winters gevolgd door een droog voorjaar zorgen voor een dip in het aantalsverloop, zoals rond 1986, 1991, 1997 en 2010.

Ook de aanwezigheid van de Waterral als broedvogel in het NPZK heeft een wat onregelmatig karakter. Tijdens twee van de vijf inventarisaties ontbrak hij volledig. Met drie territoria in 2023 was hij behoorlijk goed vertegenwoordigd. Deze bevonden zich in twee natte valleien in het Kraansvlak en op de Zanderij in Middenduin. De natte weersomstandigheden in het vroege voorjaar zullen de soort in de kaart hebben gespeeld.

Waterhoen (landelijk: - / 31 territoria)

Alleen in droge gebieden ontbreken Waterhoentjes. De soort kan al genoeg nemen met de kleinste moerassen op de droge gronden. Nergens zijn de dichtheden echter zo hoog als in de waterrijke delen van vooral West-Nederland. Hier is het Waterhoen ook, meer dan in het oosten, een bekende bewoner van stedelijke waterpartijen en sloten rond boerenerven. Koude winters hakken erin en droge voorjaren zijn ongunstig.

In 2016-2017 werden 10 territoria in het NPZK opgetekend, merendeels aan de randen van het gebied. De soort krabbelde daarmee wat op uit het dal dat inventarisatie ervoor had laten zien (toen slechts zes territoria). In 2023 was het aantal gestegen tot 31, waarmee de soort zelfs het beste jaar van de inventarisatiereeks beleefde. Concentraties kwamen voor op en rond Elswout, op de Zanderij in Middenduin en in de omgeving van het Kennemermeer. De natte weersomstandigheden in het vroege voorjaar zullen de vestigingskansen hebben vergroot.

Meerkoet (landelijk: 0 / 114 territoria)

Meerkoeten broeden bijna overal waar zoet water met enige oevervegetatie aanwezig is. Ze ontbreken dan ook alleen in de droogste delen van de hogere gronden. De dichtheden zijn het hoogst in moerassen en open boerenland met veel sloten in de lage delen van het land. In de twintigste eeuw wist de Meerkoet te profiteren van de uitbreiding van oppervlaktewateren en de voedselverrijking van zulke wateren. Bovendien verdween zijn schuwheid en werd de Meerkoet tot in de grote steden een bekende broedvogel. De landelijke stand was de afgelopen decennia betrekkelijk stabiel, met echter een forse inzinking na een tweetal strenge winters rond 1997.

De aantallen broedparen in het NPZK schommelden tijdens de eerste vier inventarisaties tussen pakweg 75 en 100. Met 114 in 2023 deed de Meerkoet het dan ook bijzonder goed. De soort houdt zich uitsluitend op bij waterpartijen. Vrijwel nergens waar open water in het gebied te vinden is, ontbreekt hij. De natte weersomstandigheden in het vroege voorjaar van 2023 zullen gunstig hebben uitgediend voor de Meerkoet.

Dodaars (landelijk: + / 18 territoria)

Dodaars broeden in het gehele land op zoetwaterplassen met veel oeverbegroeiing, tot op kleine vijvers en vennetjes. De landelijke aantallen verschillen soms opmerkelijk van jaar tot jaar. De pieken vallen vaak samen met een reeks van zachte winters in combinatie met neerslagrijke voorjaren. Omgekeerd kelderen de aantallen na strenge winters zoals midden jaren tachtig en negentig, en zijn sommige broedplaatsen ongeschikt in droge voorjaren. De verspreiding in de lage delen van het land kromp in het laatste kwart van de twintigste eeuw. De vestiging in nieuwe natte natuur en een toename in natuurgebieden op de zandgronden, door maatregelen om de waterstand hoog te houden, compenseert dit verlies ten dele. In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 2.100-3.000 paren. In het NPZK schommelen de aantallen enigszins. Het aantal van 18 uit de inventarisatie van 2023 ligt mooi in het midden. Plassen en andere wateren met oevervegetatie, soms zelfs in bosrijke terreindelen zoals de Tankgrachten in Midden-Herenduin, zijn nog altijd bij de Dodaars in trek. Families met jongen werden waargenomen op het Spartelmeer, het Vogelmeer en twee noordelijker gelegen poelen.

Fuut (landelijk: - / 10 territoria)

Futen nestelen op vrijwel alle zoetwaterplassen van enige omvang, ook in stadsvijvers en grachten. Onder uitzonderlijke omstandigheden (veel voedsel, weinig nestgelegenheid) broeden enkele tientallen paren dicht bijeen, zoals bekend is uit het IJsselmeergebied. Oorspronkelijk vooral een soort van Laag-Nederland is de Fuut inmiddels ook op de hoge gronden een bekende verschijning. De landelijke aantallen namen in de twintigste eeuw krachtig toe als gevolg van bescherming (vervolgving begin twintigste eeuw), beter voedselaanbod (meer vis door meststoffen in oppervlaktewateren), het in bezit nemen van nieuw ontstane wateren (afgravingen) en het afleggen van de schuwheid (vestiging in stedelijk gebied). Aan deze toename is inmiddels een einde gekomen. De landelijke aantallen vertonen inmiddels een licht dalende tendens, wellicht mede door het terugdringen van meststoffen (en dus: minder vis) in het water.

Met 10 territoria in 2023 was de Fuut redelijk goed vertegenwoordigd. De soort werd vooral aangetroffen op de grotere duinplassen. Bij eerdere inventarisaties schommelden de aantallen territoria tussen de zes en 16.

Geoorde Fuut (landelijk: + / 6 territoria)

De Geoorde Fuut broedt vanaf 1918 in ons land in jaarlijks sterk wisselende aantallen. Die variatie wordt deels veroorzaakt door droogte of juist gunstige waterstanden op de broedplaatsen. Gewoonlijk nestelt minstens de helft van de Nederlandse broedvogels op de vennen van Drenthe en Noord-Brabant, vaak samen met Kokmeeuwen. Nieuw ontstane natte natuur elders wordt eveneens benut, zij het soms tijdelijk. De landelijke aantallen namen tussen 1980 en 2000 toe van enkele tientallen tot enkele honderden paren. Sindsdien schommelen ze. In de beste jaren zijn er meer dan 500 broedparen aanwezig. In 2020-2022 werd het aantal geschat op 300-410.

Met zes territoria in het NPZK was de soort in 2023 vrij goed vertegenwoordigd. Zoals gewoonlijk bevond het merendeel zich op het Vogelmeer. Eén paar hield zich echter op de Oosterplas op. Families met jongen werden niet waargenomen, maar broedgevallen vinden pas laat in het voorjaar en in de zomer plaats.

Scholekster (landelijk: - / 1 territorium)

Scholeksters broeden in natuurgebieden, boerenland en bebouwing en ontbreken alleen in bosrijke streken en kleinschalig cultuurlandschap. De verreweg hoogste dichtheden huizen in het westen en noorden van het land, vooral op kwelders maar meer regionaal ook in open polders met een afwisseling van gras- en bouwland. De Scholekster breidde zijn broedgebied in de twintigste eeuw uit richting binnenland. Sinds ongeveer 1985 nemen de landelijke aantallen echter sterk af. De oorzaken daarvoor liggen zowel in de broedtijd als winter. Broedvogels brengen vooral in het intensief gebruikte boerenland te weinig jongen groot, terwijl overwinteraars kampen met voedselgebrek.

Ook in het NPZK is een afname zichtbaar, van een handvol territoria in de jaren negentig naar nul tot één tijdens de meest recente inventarisaties. Het enige territorium uit 2023 bevond zich op het grasland bij het Meertje van Caprera. Het is onduidelijk of daar daadwerkelijk is gebroed.

Kievit (landelijk: - / 21 territoria)

De Kievit bereikt de hoogste dichtheden in Laag-Nederland in vochtige open graslanden en in Hoog-Nederland in boerenland met een afwisseling van maïsland en gras. Lange tijd wist de Kievit zich aan te passen aan veranderingen in de landbouw. Daardoor breidde hij zijn broedgebied in de eerste helft van de twintigste eeuw uit over delen van Hoog-Nederland. Vanaf ongeveer 1990 nemen de aantallen echter af in het gehele land. De steeds intensievere bedrijfsvoering in agrarisch cultuurland is de hoofdoorzaak, met verlies aan broedgebieden door stadsuitbreiding, nestpredatie en andere factoren als nevenoorzaken.

Met de laatste jaren telkens minimaal 20 territoria is de Kievit een vaste bewoner van het NPZK. Hij komt voor in het open duin op drassige plekken met korte bodemvegetaties. Het is niet helemaal duidelijk hoe succesvol de vogels zijn in hun broedpogingen. De vogels broeden doorgaans in clusters bij elkaar, wat mogelijk enige bescherming tegen predatie biedt.

Kleine Plevier (landelijk: + / 17 territoria)

Kleine Plevieren nestelen op schaars begroeide grond, vaak in de omgeving van enig ondiep zoet water. Het broedbiotoop varieert van recente natuurontwikkeling en geplagde heide tot afgravingen, bouwterreinen en rivierstranden. Veel van zulke terreinen zijn maar korte tijd geschikt. Daardoor kunnen de verspreiding en aantallen op lokale schaal jaarlijks verschillen. In de eerste helft van de twintigste eeuw was de Kleine Plevier een zeldzame broedvogel. De toename daarna is in de hand gewerkt door het beschikbaar komen van nieuw broedbiotoop in het Deltagebied, maar bijvoorbeeld ook door grote bouwprojecten. Landelijk gezien nemen de aantallen nog steeds wat toe, met flinke jaarlijkse schommelingen.

Met 17 territoria was 2023 het beste jaar tot dusver in het NPZK. De soort houdt zich uitsluitend op in zandige gebieden in de nabijheid van water. Recente natuurherstelprojecten hebben duidelijk gunstig uitgepakt voor deze 'pionier'. Gegevens over het broedsucces van de verschillende broedparen werden overigens nauwelijks verkregen; de enige waarneming van een familie met twee vliegvlugge jongen werd op 27 juni 2023 gedaan op de noordoever van het Spartelmeer.

Houtsnip (landelijk: + / 12 territoria)

Houtsnippen broeden in bossen van gewoonlijk ten minste enkele tientallen hectares groot. Ze hebben een voorkeur voor bos met open plekken, een plaatselijk natte bodem en een dikke humuslaag. Zeer droge bossen op arme zandgronden zijn vaak niet of dun bezet. De Houtsnip is niet eenvoudig te inventariseren door zijn nachtelijke levenswijze. Dit maakt het lastig om trends vast te stellen. Sinds ongeveer 1975 zijn naast regionale afnames (deel Veluwe en duinen) ook toenames vastgesteld (vestiging in bossen van Flevoland). Het aantal van 12 territoria in het NPZK in 2023 was gelijk aan het aantal in 2003-2004 en het laagste van de reeks. De bijna 40 uit het einde van de jaren negentig zijn sindsdien niet meer gehaald. Baltsende exemplaren werden vooral waargenomen op de overgang van bos naar struweel in het middenduin en binnenduin. Toegenomen begrazing in het bos door herten, runderen en paarden en beheermaatregelen zoals het bestrijden van Amerikaanse Vogelkers kunnen van invloed zijn op deze bodembewoner, maar de lastige inventarisatie bemoeilijkt de interpretatie van de aantallen.

Tureluur (landelijk: - / RL: gevoelig / 1 territoria)

Tureluurs broeden vrijwel uitsluitend in de lage delen van het land, met de nadruk op kwelders en schorren in Wadden- en Deltagebied, naast natte open graslanden op venige bodem of klei. Het altijd al spaarzame voorkomen op de hogere gronden is sinds ongeveer 1975 gaandeweg uitgedoofd. De landelijke aantallen vertonen de laatste decennia een afname.

Tijdens de inventarisatie van 2023 werden in april-mei vijf waarnemingen van Tureluurs gedaan bij het Vogelmeer en in de Houtglob en Zuidervlak. Deze resulteerden in één territorium. Of er daadwerkelijk gebroed werd, bleef onduidelijk. In 2017 werden op dezelfde plekken in totaal twee territoria opgetekend. Bij de drie eerdere inventarisaties bleef de teller steken op nul.

Zilvermeeuw (landelijk: - / 7 territoria)

In de eerste helft van de twintigste eeuw nestelden er enkele duizenden tot maximaal 25.000 paren in Nederland. De populatie nam vanaf 1970 sterk toe door afgenomen vervolging en het beschikbaar komen van rijke voedselbronnen zoals visafval en open vuilstorten. Rond 1985 nestelden er bijna 90.000 paren, waarna een afname inzette naar minder dan 60.000 paren sinds de eeuwwisseling. De afname komt op conto van de Vos (verdwijning kolonies in Hollandse duinstreek) en verminderd voedselaanbod (afdekken vuilstorten). De huidige broedpopulatie huist grotendeels op de Waddeneilanden en in het Deltagebied, met kleine aantallen in West-Nederland (op gebouwen) en het IJsselmeergebied.

In 2023 was de Zilvermeeuw in het NPZK vertegenwoordigd met zeven broedparen, op daken van gebouwen op een camping. Het is onbekend of er jongen zijn uitgevlogen. In 1996-1999 werden er nog 18 geteld, waaronder paren bij duinplassen.

Kleine Mantelmeeuw (landelijk: + / 1 territorium)

Na het eerste broedgeval, in 1926 op Terschelling, bleef de Kleine Mantelmeeuw lange tijd zeldzaam; rond 1960 ging het om slechts 80 paren. Vanaf 1970 begon een explosieve toename naar meer dan 100.000 paren in 2010. Aanhoudend slecht broedsucces maakt aanneemelijk dat de aantallen op termijn weer gaan dalen. Waddengebied (50%) en Deltagebied (42%) nemen de overgrote meerderheid van de broedparen voor hun rekening. De kolonie op Maasvlakte-Europoort (maximaal bijna 30.000 paren) is vermoedelijk de grootste binnen Europa. In de Hollandse duinen nestelden tot de komst van de Vos enkele duizenden paren. Sindsdien ging een klein deel broeden op gebouwen. In 2023 werd één territorium vastgesteld in het NPZK, op een dak van een gebouw op een camping.

Ooievaar (landelijk: ++ / 2 territoria)

De Ooievaar was rond 1910 een bekende verschijning, met landelijk ten minste 500 broedparen. Na een lange afname, vooral een gevolg van intensiever agrarisch grondgebruik, waren er rond 1990 maar 10 paren over. Het fokken, uitzetten en bijvoeren van Ooievaars, begonnen in 1969, wierp na een lange aanloop vruchten af. De stand herstelde niet alleen na 1990 maar groeide zelfs tot meer dan 800 paren. De betrokken vogels, merendeels afstammelingen van het fokproject, vertonen in toenemende mate weer 'wild' gedrag. Zo trekt het merendeel van de jonge vogels weg. De verspreiding, lange tijd sterk geconcentreerd rond de voormalige fokcentra, wordt geleidelijk ruimer. Zelfs in Oost- en Zuid-Nederland broeden tegenwoordig enkele Ooievaars. In 2022 werd de landelijke populatie geschat op 1.450-1.650 paren.

Bij Santpoort, net binnen de grenzen van het NPZK, kwam in 2023 een paar Ooievaars tot broeden op een paalnest; in juni werd hier minimaal één jong gezien. Ook in 2011 en 2017 werd hier al een broedpaar aange troffen. Een tweede paar broedde in 2023 bij Elswout.

Aalscholver (landelijk: + / 35 territoria)

Kolonies Aalscholwers zijn zowel nabij zoete als zoute wateren te vinden, doorgaans in bomen maar soms op de grond, zoals op (predatievrije) eilanden. Verreweg de grootste kolonies liggen in het IJsselmeergebied, gevolgd door de Waddeneilanden, het Deltagebied en de Hollandse duinen. Vestigingen in het rivierengebied blijven relatief schaars door de geringe oppervlakte aan geschikte wateren om te vissen. De landelijke aantallen namen door het wegvallen van (intensieve) vervolging en het terugdringen van waterverontreiniging sterk toe sinds midden jaren zeventig, net als elders in Europa. De toename vond het eerst plaats in het IJsselmeergebied, waar de aantallen sinds begin jaren negentig niet meer groeien. De uitbreiding over andere delen van het land kreeg vooral in de jaren negentig zijn beslag. Recent lijkt er sprake te zijn van een lichte afname. Ook lijkt de vestiging van de Zearend lokaal voor verschuivingen te zorgen. In 2020-2022 werd de landelijke populatie geschat op 14.800-17.300 paren. In het NPZK is één kolonie aanwezig, namelijk op een eiland in het Vogelmeer. In 2010 werd hier voor het eerst gebroed. Er werden toen 14 nesten geteld. In 2017 was het aantal gestegen tot 89, maar in 2023 waren het er 35.

Wespendief (landelijk: ? / 1 territorium)

Wespendieven arriveren in mei in de broedgebieden en verlaten deze uiterlijk in september. De broedverspreiding is lastig in kaart te brengen: een aanzienlijk deel van de aanwezige vogels komt niet tot broeden, terwijl het opsporen van broedgevallen een tijdrovend werk is. Desondanks is wel duidelijk dat de Wespendief in de meeste grote bossen nestelt, met uitzondering van gebieden waar mogelijk te weinig voedsel is. De landelijke verspreiding lijkt sinds 1975 ruimer te zijn geworden, deels doordat bossen ouder en geschikter werden. Intensiever onderzoek speelt echter eveneens een rol. De aantallen nemen sinds 1990 vermoedelijk licht maar gestaag af, net als in veel gebieden elders in Europa. In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 330-400 paren.

De inventarisatie van 2023 leverde zes waarnemingen op, waaronder baltswaarnemingen. Een paar leek zich te vestigen in de binnenduintrand van Duin en Kruidberg. Of er daadwerkelijk gebroed werd, bleef onduidelijk. Het beeld verschilde weinig van dat van de eerdere inventarisaties.

Sperwer (landelijk: 0 / 1 territorium)

De hoogste dichtheden van Sperwer waren traditioneel op de hoge zandgronden te vinden, in dichte en niet te oude naaldbossen. Momenteel ontbreekt hij daar echter veelal of zijn de dichtheden er laag. Tegelijkertijd heeft deze roofvogel zich gevestigd op allerlei plekken in dichte loofbosjes, wegbepanting of zelfs stadstuinen. De landelijke stand bedroeg rond 1970 slechts zo'n 250 paren als gevolg van indirecte vergiftiging via landbouwpesticiden. Nadat deze bestrijdingsmiddelen verboden waren, volgde een snel herstel van de stand en een uitbreiding over voorheen onbezette gebieden. Deze toename hield aan tot 1990, om vanaf 2000 te worden gevolgd door een afname, in ieder geval op de hoge gronden. Hierbij spelen verschillende factoren mee, waaronder voedselgebrek op de armste gronden en omzetting van productiebos (in jonge fasen geschikt voor Sperwer) in natuurlijker bos of heide, naast jarenlange nestpredatie door Haviken.

Eind jaren negentig werden 11 territoria in het NPZK vastgesteld, maar sindsdien was sprake van een afname. In 2010-2011 werd er nog slechts één paar gevonden. Dat er in 2016-2017 weer negen opdoken, is opvallend. Die territoria bevonden zich verspreid over het midden- en binnenduin. Het bleef onduidelijk in hoeverre de soort daadwerkelijk broedsucces had. In 2023 zakte het aantal alsnog terug naar één.

Havik (landelijk: + / 10 territoria)

Haviken broeden in alle bosrijke streken en niet zelden ook in kleinere, geïsoleerde bosjes in boerenland, soms zelfs in grote stadsparken. Rond 1970 was de soort een zeldzame broedvogel, met hooguit 100 broedparen uitsluitend op de hoge zandgronden. De stand was toen op een dieptepunt, vooral een gevolg van pesticidegebruik in de landbouw (indirecte vergiftiging via voedsel). Het verbod op de schadelijke bestrijdingsmiddelen werd gevolgd door populatieherstel, dat ook werd bevorderd door toegenomen ouderdom van het Nederlandse bos en een afgenomen vervolging. Sinds ongeveer 1995 nemen aantallen en verspreiding in West- en Noord-Nederland nog toe. Op de hoge zandgronden, daarentegen, nemen ze af. Haviken kampen daar al jarenlang met slechte broedresultaten, mogelijk als gevolg van voedselproblemen en lokaal ook opnieuw opgelaaide vervolging. In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 1.950-2.400 paren. Met 10 territoria was de Havik in 2023 vrij goed vertegenwoordigd in het NPZK. In de meeste gevallen ging het om bewoonde nesten in naaldbossen in het midden- en binnenduin. De stand is iets gedaald ten opzichte van de 15 territoria uit 2010-2011.

Buizerd (landelijk: + / 26 territoria)

De Buizerd is momenteel de talrijkste broedende roofvogel in ons land. Oorspronkelijk gebonden aan grote bossen op de zandgronden, broedt hij tegenwoordig door het gehele land, ook in kleine bosjes, soms zelfs in solitaire bomen in open land. Overigens slaat een groot deel van de Buizerds in voedselarme jaren het broedseizoen over. De landelijke aantallen waren rond 1970 met slechts enkele honderden paren op een dieptepunt. Dit was het gevolg van onbedoelde vergiftiging met in de landbouw gebruikte pesticiden. Na het verbod op deze middelen herstelde de stand en kon deze uitgroeien tot niet eerder bekende niveaus. Het ouder wordende Nederlandse bos, in combinatie met verminderde vervolging, bood plaats aan meer Buizerds dan in het verleden. Bovendien ging de soort broeden in de lage delen van het land en de Waddeneilanden, gebieden waar hij eerst ontbrak. Sinds de eeuwwisseling zijn de aantallen op de hoge gronden stabiel en neemt de Buizerd alleen nog in het westen en noorden van het land toe.

Met 26 territoria was de Buizerd in 2023 goed vertegenwoordigd in het NPZK. Er werden zeven bewoonde nesten gevonden, merendeels in bossen in het midden- en binnenduin. Soms werd al genoeg genomen met een klein bosje. De eerdere inventarisaties resulteerden in vergelijkbare aantallen. Het algemene beeld veranderde weinig.

Kerkuil (landelijk: + / 2 territoria)

Kerkuilen broeden in het gehele land in agrarisch gebied en incidenteel ook in steden. De dichtheden zijn het hoogst in delen van Noordoost- en Oost-Nederland en het laagst in de Randstad. De jaarlijkse aantallen variëren enorm als gevolg van fluctuaties in het voedselaanbod - vooral Veldmuizen - en sterfte; deze kan groot zijn in sneeuwrijke winters maar ook bij aanhoudend koud, winderig en nat weer. De landelijke stand klapte begin jaren zestig in als gevolg van de strengste winter van de twintigste eeuw. Herstel werd vooralsnog gefnuikt door intensivering van agrarisch grondgebruik en het verdwijnen van nestgelegenheden. Intensieve nestbescherming en series van zachte winters brachten de stand terug op het oorspronkelijke peil. Rond 2010 nestelden er in daljaren ten minste 1500 paren en in topjaren rond 3000.

In 2023 vonden broedgevallen plaats in een nestkast in een open schuur in Elswout en in een nestkast op Schapenduinen. Ook was er een territorium net buiten het NPZK in de ruïne van Brederode. Al deze locaties zijn nu al meerdere jaren bezet.

Ransuil (landelijk: - / RL: kwetsbaar / 1 territorium)

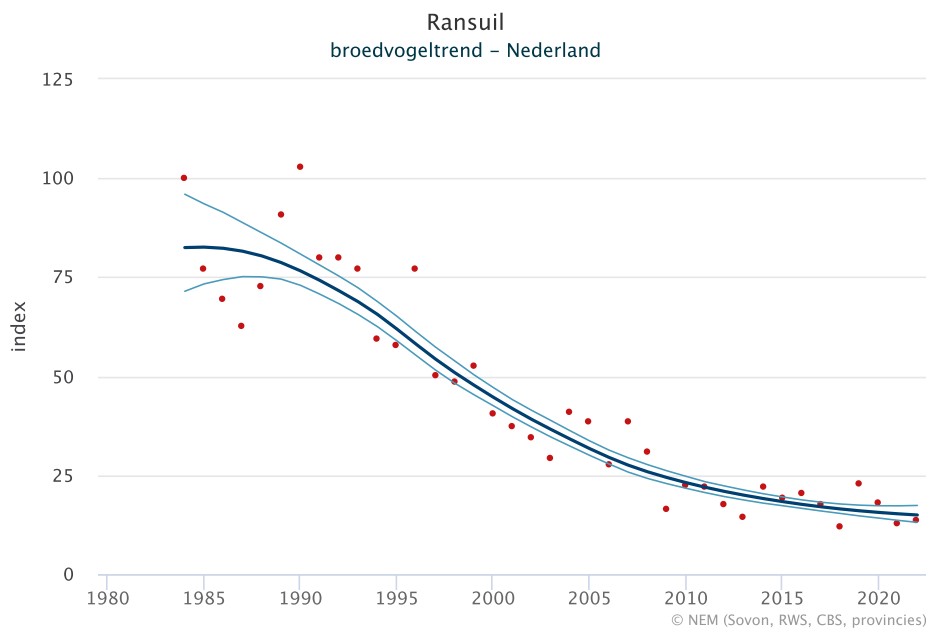
Ransuilen broeden in allerlei landschappen maar midden grote bossen, boomloze gebieden en steden. De dichtheden zijn vrijwel overal laag, hoewel de aanwezigheid lastig vast te stellen is. De stand is sterk afgenomen sinds ongeveer 1985 (zie figuur 6). De soort verdween uit de grote bossen op de zandgronden, waar hij voorheen een normale broedvogel was. Hierbij speelt intensieve predatie op jonge en oude Ransuilen door Haviken een belangrijke rol. Bovendien wordt het agrarisch cultuurlandschap dermate intensief benut dat florerende (veld)muizenpopulaties een uitzondering worden. Lokaal werd nestgelegenheid schaars door afnemende aantallen Zwarte Kraaien en Eksters (nestleveranciers).

In 2023 werd één geslaagd broedgeval opgemerkt in het NPZK, aan de rand van een camping in de Kennemerduinen. Andere Ransuilen werden niet gevonden. De soort gedraagt zich erg onopvallend en is daardoor lastig te inventariseren. Families met bedelende jongen vallen nog het meeste op. Het lijkt erop dat deze soort in de afgelopen decennia steeds meer de randen van het NPZK heeft opgezocht. Predatie en concurrentie kunnen hierbij een rol hebben gespeeld.

Bosuil (landelijk: + / 38 territoria)

De Bosuil komt wijd verspreid voor over de beboste delen van het land, met de hoogste dichtheden in oud loofbos. Hij nestelt soms ook in bebouwde omgeving met oude parken en tuinen, evenals in open landschappen met knotwilgen of verspreide plukjes bos. De soort breidde zich in de twintigste eeuw spectaculair uit. Vanaf ongeveer 1960 koloniseerde hij de Hollandse duinen en andere delen van West-Nederland. Na 1975 volgden Noord-Brabant en Drenthe, waar de bossen aanvankelijk te jong waren voor deze holenbroeder. Landelijk is de stand sinds 1990 licht gedaald. Jaarfluctuaties houden deels verband met de zangactiviteit. In voedselarme voorjaren slaan veel paren het broeden over en leven ze teruggetrokken.

Met 38 territoria in 2023 in het NPZK was de Bosuil opnieuw goed vertegenwoordigd. Het aantal was vrijwel gelijk aan dat in 2016-2017, maar het broedsucces leek ditmaal kleiner. In 2017 werden in totaal 15 families met jongen ingetekend, ongeveer tweemaal zoveel als in 2023. De hoogste dichtheden werden zoals altijd behaald in de binnenduinstrand. Enkele paren bezetten meer geïsoleerde bossen in het middenduin.

Figuur 6. Landelijke trend van Ransuil als broedvogel in Nederland.

IJsvogel (landelijk: + / 3 territoria)

Het merendeel van de IJsvogels nestelt langs langzaam stromende beken met steilwanden in het oosten en zuiden van het land. Vooral na een serie zachte winters kunnen er echter aanzienlijke aantallen tot broeden komen in minder klassieke biotopen, ook in het westen en noorden van het land. De soort had in de jaren zestig van de twintigste eeuw te lijden onder watervervuiling en de strengste winter van de eeuw (1962/63). In het laatste kwart van de eeuw herstelde de stand, met onderbrekingen na koude tot strenge winters als 1978/79, midden jaren tachtig en midden jaren negentig. De stand floreerde vervolgens door een lange serie van (zeer) zachte winters in combinatie met verbeterde broedomstandigheden: schoner water, herstel van natuurlijke beekoevers en regionaal ook aanbod van nieuwe nestgelegenheden. In 2020-2022 werd de landelijke populatie geschat op 425-1250 paren.

In 2016-2017 werden vier territoria van de IJsvogel vastgesteld in het NPZK, het hoogste aantal uit de reeks. Met drie territoria was 2023 eveneens een goed jaar. Deze bevonden zich op Elswout, in de omgeving van het Meertje van Burdet en de Zanderij in Middenduin en op Schapenduinen. Alleen op laatstgenoemde plek werd een nest gevonden. Dat bevond zich in een steile beekoever. Of er jongen zijn uitgevlogen is onbekend.

Kleine Bonte Specht (landelijk: + / 17 territoria)

De Kleine Bonte Specht wordt vaak geassocieerd met oud en gevarieerd loofbos maar kan ook broeden in voormalige grienden, verboste moerassen en hoogstamboomgaarden. Het broedgebied omvat momenteel de duinstreek, delen van het rivierengebied en vrijwel geheel Hoog-Nederland. Sinds ongeveer 1975 breidde deze soort zich sterk uit over Noord-Brabant, Noord-Limburg en Drenthe. Dit proces, parallel aan de uitbreiding van Bosuil en Boomklever, illustreert het ouder worden van het bos in deze provincies. Extensiever bosbeheer en omvorming in natuurlijker bos spelen deze specht eveneens in de kaart.

In 2023 werden in het NPZK maar liefst 17 territoria van de Kleine Bonte Specht vastgesteld, verspreid over het midden- en binnenduin. Dat was een evenaring van het aantal in 2010-2011. Bij de inventarisaties van 1996-1999, 2003-2004 en 2016-2017 ging het om lagere aantallen (7-10 territoria). De soort voelt zich onder meer thuis in kleine loofbosjes met abelen en dood hout.

Grote Bonte Specht (landelijk: + / 183 territoria)

Hoe meer bos, hoe meer Grote Bonte Spechten. De dichtheid van deze soort is dan ook het hoogst in de zwaar beboste delen van de zandgronden. Sinds 1975 breidde deze specht zich echter ook uit over de opener delen van het land, zodat hij tegenwoordig alleen nog in de meest boomloze landschappen ontbreekt. De opmars in Laag-Nederland was mogelijk door de toename van opgaande beplanting aldaar. De landelijke stand neemt nog steeds toe, iets dat bevordert wordt door toenemende ouderdom van het Nederlandse bos en extensiever, op meer natuurlijk bos gericht beheer. In beide gevallen betekent dit meer voedsel en nestgelegenheden voor de Grote Bonte Specht.

De Grote Bonte is ook in het NPZK toegenomen, maar recent lijkt de soort toch weer onder druk te staan. Predatie door Boommarters is waarschijnlijk een nieuw fenomeen voor Grote Bonte Spechten in het gebied, dat mogelijk de recente afname kan verklaren. Grote Bonte Spechten komen hoofdzakelijk voor in loof- en gemend bos in het midden- en binnenduin. In het late voorjaar worden geregeld ook elders zwerfende jongen waargenomen, zelfs tot in de zeereep.

Groene Specht (landelijk: + / 9 territoria)

Groene Spechten broeden vooral in kleinschalig cultuurlandschap met veel oude bomen en in de duinen. Grote bosgebieden zijn vaak alleen bezet langs de randen of rond kaalslagen. De soort ontbreekt in groot-schalige open landschappen en gebieden met een hoge grondwaterstand. Tussen 1975 en 2000 onderging de verspreiding een opmerkelijke verandering. De soort verdween uit grote aaneengesloten bosgebieden op de zandgronden. Tegelijkertijd nam hij sterk toe in het Deltagebied (door het ouder worden van singels) en het rivierengebied (in feite een terugkeer). Als geheel nam de landelijke stand eerst af, maar sinds 1990 weer fors toe. Een terugval rond 2010 kan samenhangen met enkele sneeuwrijke winters. Ook in het verleden bleek de stand gevoelig voor lang aanhoudende sneeuwperiodes. Iets waarmee de op de grond naar mieren zoekende Groene Specht slecht uit de voeten kan.

In het NPZK is het aantal Groene Spechten flink gedaald, van 50 territoria in 1996-1999 naar 13 in 2010-2011 en negen in 2023. De soort wordt tegenwoordig alleen nog verspreid over de binnenduinrand waargenomen. Voorheen waren er ook enkele territoria in het middenduin. Wellicht ligt een verslechtering van de voedselsituatie ten grondslag aan de afname of speelt predatie de soort in toenemende mate parten.

Torenvalk (landelijk: - / RL: kwetsbaar / 0 territoria)

De Torenvalk heeft een voorkeur voor open landschappen, soms ook in bebouwd gebied. Het broeden in bosranden, enkele tientallen jaren geleden nog heel gewoon, komt vrijwel niet meer voor. Veel paren nestelen in speciaal voor de soort gemaakte nestkasten. Lange tijd was de Torenvalk de talrijkste in Nederland broedende roofvogel, maar tegenwoordig bezet de Buizerd die positie. De landelijke aantallen namen af rond 1960 door gebruik van landbouwgif maar herstelden daarna. Sinds ongeveer 1990 nemen ze voortdurend af, met kleine tijdelijke oplevingen in veldmuisrijke jaren. Steeds intensiever grondgebruik maakt grote delen van het boerenland ongeschikt voor Torenvalken: er is onvoldoende voedsel.

In 2023 werden in het NPZK 19 waarnemingen van Torenvalken gedaan, maar geen daarvan voldeed aan de territoriumcriteria. Tot in de jaren negentig werden kleine aantallen broedgevallen vastgesteld in nestkasten in het noordelijke deel van het gebied. Tegenwoordig zijn er echter geen kasten meer aanwezig en wordt het gebied waarschijnlijk alleen bezocht door doortrekkers en broedvogels van elders.

Boomvalk (landelijk: - / RL: kwetsbaar / 0 territoria)

Verspreid over Nederland worden Boomvalken aangetroffen in open agrarische landschappen en sommige natuurgebieden, maar steeds in lage dichtheden. De verspreidingskaart geeft een wat te rooskleurig beeld, aangezien broedvogels grote gebieden bestrijken en lastig te inventariseren zijn. Bovendien vertroebelen Boomvalken die niet tot broeden komen het beeld. Anderzijds worden broedgevallen ook wel gemist door het onopvallende gedrag – totdat er jongen zijn! Maar dat is pas in augustus het geval. Sinds ongeveer 1985 verdween deze valk uit heide- en bosgebieden op de zandgronden van Oost- en Zuid-Nederland, die tot dan toe als 'klassiek boomvalkgebied' golden. Tegelijkertijd breidde de soort zich wat uit over het noorden en westen van het land, waar hij veelal in boerenland broedt, soms op hoogspanningsmasten en aan de rand van steden. De biotoopverandering wordt (deels) toegeschreven aan nestpredatie door Haviken op de zandgronden. In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 400-600 paren.

Voor de derde maal op rij leverde de grootschalige inventarisatie in het NPZK geen territoria op. Er werden slechts twee waarnemingen gedaan en deze voldeden niet aan de territoriumcriteria.

Halsbandparkiet (landelijk: ++ / 2 territoria)

Halsbandparkieten, afstammelingen van ontsnapte of losgelaten kooivogels, broeden vanaf 1968 in ons land. Snel toenemende aantallen koloniseerden achtereenvolgens Den Haag, Amsterdam en Rotterdam. Kleinere aantallen vestigden zich in andere steden in het westen en midden van het land, waaronder Haarlem, Leiden en Utrecht. Ze broeden gewoonlijk in holtes van oude bomen in parken en lanen, soms ook in grote nestkasten en muurnissen. In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 2.500-3.000 paren.

Met de snel toenemende aantallen in en rond Haarlem lag het in de lijn der verwachting dat de Halsbandparkiet zich ook zou vestigen aan de randen van het NPZK. De soort kwam in 2010 voor het eerst voor op de lijst van vastgestelde broedvogelsoorten. In dat jaar werd een bezette nestholte aangetroffen in Duinvliet. De inventarisatie van 2016-2017 leverde acht territoria op, op vier plekken in de binnenduinstrand. Deze stijgende lijn is echter niet doorgetrokken, want in 2023 werden slechts twee territoria vastgesteld. De soort voelt zich kennelijk nog steeds het meest thuis dichtbij het stedelijk gebied.

Wielewaal (landelijk: - / RL: kwetsbaar / 0 territoria)

Wielewalen zijn gebonden aan loofbomen en zijn het talrijkst in broekbos en ouder populierenbos. Op drogere gronden heeft de soort een voorkeur voor zome-reiken. Sinds ongeveer 1975 verdween de Wielewaal uit veel gebieden op de zandgronden, waar hij voorheen ook in gemengd bos nestelde. In Laag-Nederland boekte hij lokaal enige terreinwinst, vooral in moerasbos. In Flevoland huisden tijdelijk hoge dichtheden, maar sinds 1990 is de soort hier sterk afgenomen. De afname houdt vrijwel zeker verband met factoren in zowel de broedgebieden (verdroging van bossen, voedselschaarste in agrarisch cultuurland) als de trek- en overwinteringsgebieden (ontbossing, jacht).

De kartering van 2023 resulteerde in één waarneming in het NPZK, namelijk van een zingend mannetje op 11 mei op de grens van Duin en Kruidberg en Midden Herenduin. Het leek te gaan om een doortrekker. Net als in 2016-2017 werd er geen territorium gevonden. Bij de eerdere inventarisaties was dat nog wel het geval (maximaal vijf in 1996-1999). Het nagenoeg verdwijnen van deze soort past in het regionale beeld.

Grauwe Klauwier (landelijk: + / RL: bedreigd / 2 territoria)

Het merendeel van de Nederlandse Grauwe Klauwieren broedt in structuurrijke heide- en veengebieden en in kleinschalig agrarisch landschap. De verspreiding kent zwaartepunten in Drenthe, delen van de Veluwe en Zuid-Limburg. De oorspronkelijk ruime verspreiding in de duinstrook, inclusief de Waddeneilanden, was omstreeks 1985 nagenoeg opgelost; pas rond 2010 begon de soort zich hier weer mondjesmaat te vestigen. Ook op de hoge gronden kwam de Grauwe Klauwier in de eerste helft van de twintigste eeuw veel verspreider voor dan tegenwoordig, ondanks enig recent herstel. De Nederlandse populatie telde begin twintigste eeuw mogelijk enkele duizenden paren, maar nam na 1950 scherp af naar een dieptepunt van rond 100 paren in 1985, voor een groot deel gehuisvest in één reservaat (Bargerveen, Drenthe). De afname is het gevolg van een enorme verarming van het insectenleven (voedsel) in zowel natuurgebieden als agrarische landschappen, verergerd door het verdwijnen van kleine landschapselementen. Het recente deelherstel naar enkele honderden paren houdt verband met lokaal gunstig terreinbeheer maar is ook onderdeel van een internationaal proces. In 2020-2022 werd de landelijke populatie geschat op 800-1350 paren.

In 2017 werd al verwachtingsvol uitgekeken naar deze soort, speciaal in enkele delen van het NPZK waar hij in eerdere jaren als broedvogel werd aangetroffen. Dat leverde toen helaas geen waarnemingen op. In 2023 lukte het wel om deze soort als broedvogel bij te schrijven. Er vonden zelfs twee succesvolle broedgevallen plaats, namelijk in het Zuidervlak en ten oosten van het Vogelmeer.

Gaai (landelijk: + / 72 territoria)

Gaaien zijn het talrijkst in bosrijke gebieden en nestelen graag in dichte opstanden. Ze zijn echter ook volop te vinden in kleinschalig agrarisch cultuurland en in groen dooraderde bebouwing, en ontbreken alleen in de meest boomloze landschappen. Sinds ongeveer 1975 breidde de soort zich uit over grote delen van West- en Noord-Nederland waar hij voordien schaars was of ontbrak. De aanplant van singels en (recreatie)bos speelde de Gaai hier in de kaart, net als de verstedelijking met bijbehorende groenvoorziening. Verminderde jachtdruk vormt regionaal een aanvullende reden.

Er werden in 2023 in totaal 72 territoria van de Gaai vastgesteld in het NPZK, acht meer dan in 2016-2017. Bij de twee inventarisaties daarvoor waren dat er meer dan 100 en in de eerste inventarisatie is de soort niet onderzocht. Hij wordt vooral aangetroffen in bos in het midden- en binnenduin en is mede door zijn vrij onopvallende gedrag en de aanwezigheid van niet-broedvogels lastig te inventariseren.

Ekster (landelijk: - / 60 territoria)

Met uitzondering van boomloze landschappen of juist uitgestrekte bossen zijn Eksters bijna overal te verwachten. Ze hebben een voorkeur voor boerenland met singels en uitgegroeide hagen, maar zijn in sommige woonwijken met veel plantsoenen en hoge bomen zeker zo dik gezaaid. Sinds ongeveer 1975 werden grote delen van Zeeland, Flevoland en enkele Waddeneilanden aan het verspreidingsgebied toegevoegd. Op de hoge gronden zijn de aantallen sinds 1990 duidelijk afgenomen, vooral in bosrijke gebieden. De Ekster kreeg te maken met de terugkeer van een geduchte predator (Havik), ondervond nestplaatsconcurrentie (Zwarte Kraai) en kende vermoedelijk ook voedselproblemen door veranderde landbouwpraktijken. In stedelijk gebied is de soort sinds de jaren zeventig en tachtig overal sterk toegenomen.

In het NPZK nam de Ekster aanvankelijk af, met een dieptepunt van iets meer dan 30 territoria in 2010-2011, maar herstel lijkt weer te zijn ingezet. In 2016-2017 werden 66 territoria opgetekend en in 2023 60. De soort heeft een opvallende verspreiding: hij komt vooral voor in het noordwesten en zuidwesten van het gebied, in het open duin op betrekkelijk korte afstand van bebouwing.

Kauw (landelijk: - / 5 territoria)

Door het gehele land zijn broedende Kauwen te vinden. Ze zijn het talrijkst in stedelijk gebied (vooral oudere wijken) en kleinschalig boerenland. Grote aaneengesloten bossen worden gemeden, terwijl open landschappen en natuurgebieden soms wel, soms ook niet bezet zijn. Sinds ongeveer 1975 breidde de soort zich uit over delen van Zeeland en Flevoland, waar hij eerst ontbrak. Tegelijkertijd namen de aantallen in kleine bossen af, deels misschien door onrust en predatie door Haviken.

In het NPZK was de soort in 2017 met 30 territoria verspreid over een paar clusters aan de randen van het gebied vertegenwoordigd. Het aantal lag ongeveer in het midden tussen het maximum in 2003-2004 en het minimum in 2010-2011; in 1996-1999 is de soort niet onderzocht. In 2023 werden echter nog slechts vijf territoria opgetekend. Holtes in oude bomen en gebouwen worden gebruikt om in te broeden. Mogelijk speelt toegenomen predatie, door met name Boomarter, een rol bij de afname alhier. Dicht langs de kust worden territoria vooral vastgesteld rondom de bebouwing van Bloemendaal aan Zee. Voorheen werd ook wel in konijnenholen gebroed.

Zwarte Kraai (landelijk: + / 69 territoria)

Zwarte Kraaien behoren tot de meest verspreide broedvogels en bewonen zowel open landbouw- of natuurgebieden als bossen en steden. De hoogste dichtheden vinden we in kleinschalig boerenland. De verspreiding is sinds ongeveer 1975 sterk uitgebreid. Voorheen te open gebieden (Zeeland) werden geschikt door ouder wordende beplanting en afnemende jachtdruk. Drooggevallen gronden (bijvoorbeeld Flevoland) werden vlot gekoloniseerd. De landelijke broedpopulatie is toegenomen, vooral in boerenland en stedelijk gebied. In grote aaneengesloten bossen zijn Zwarte Kraaien juist schaarser geworden door de opkomst van predatoren als Havik en Buizerd.

In het NPZK is het aantal Zwarte Kraaien meer dan gehalveerd ten opzichte van de jaren negentig. In 2023 werden nog 69 territoria vastgesteld. De soort komt verspreid over het gebied voor. Ook wordt het duin veelvuldig bezocht door groepjes niet-broedvogels.

Raaf (landelijk: + / RL: gevoelig / 0 territoria)

Door vervolging verdween de Raaf begin twintigste eeuw als broedvogel uit Nederland; het laatste broedgeval vond in 1928 plaats bij Nijkerk. Tussen 1969 en 1992 werden 196 voornamelijk uit Duitsland afkomstige Raven uitgezet op verschillende locaties. Het leidde tot de eerste broedgevallen in 1976 en een langzaam toenemende broedpopulatie die pas rond 1990 echt vleugels kreeg. De aantallen sinds de eeuwwisseling zijn min of meer stabiel, maar de verspreiding dijt nog steeds uit. Aanvankelijk vrijwel geheel beperkt tot de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug, nestelen Raven tegenwoordig ook in andere regio's. De dichtheden zijn overal laag. In 2022 werd de populatie geschat op 200-220 paren.

De Raaf is ook in Zuid-Kennemerland een steeds gewonere verschijning. Vanaf 2011 is hij jaarlijks waargenomen. De kartering van 2023 resulteerde in 17 waarnemingen in het NPZK. Van een territorium of broedgeval was vermoedelijk geen sprake. Het leek eerder te gaan om enkele zwerfende Raven, al dan niet als aaseters afkomend op aanwezige dode herten of andere kadavers. Intrigerend is wel dat er op 11 maart een paring zou zijn waargenomen bij de Oosterplas (bron: Ravenwerkgroep Nederland).

Zwarte Mees (landelijk: - / RL: gevoelig / 25 territoria)

Zwarte Mezen broeden vooral in boomholtes in naaldbossen en zijn het talrijkst bij een hoog aandeel sparrenbos. Het voorkomen buiten de zandgronden van Oost-, Midden- en Zuid-Nederland is verbrokken, maar wat ruimer dan bij de eveneens aan naaldhout gebonden Kuifmees. Zwarte Mezen namen in de twintigste eeuw een tijd lang toe in het kielzog van massale aanplant van naaldbomen. Vanaf 1985 vertonen de aantallen een tendens tot afname. De omzetting van naaldhoutaanplant in meer natuurlijker loofbos verklaart deze afname maar ten dele.

Met 25 territoria in 2023 deed de Zwarte Mees het vrij goed in het NPZK. Eind jaren negentig bleef de teller nog steken op 12. Het aantalsverloop lijkt onderhevig te zijn aan schommelingen, zonder duidelijke trend.

Kuifmees (landelijk: 0 / 50 territoria)

De broedverspreiding van Kuifmezen overlapt in hoge mate met de verspreiding van dennen. Buiten een min of meer aaneengesloten areaal op de hoge zandgronden komt de soort alleen voor in de Hollandse duinen en op geïsoleerde plekken elders. De verspreiding blijft al tientallen jaren gelijk, al kunnen kleine populaties verschijnen en weer verdwijnen. De landelijke aantallen profiteerden van bosveroudering en minder intensief bosbeheer en namen toe tot omstreeks 1985. De laatste jaren zijn de aantallen ongeveer gelijk gebleven.

Ook in het NPZK is het aantal territoria van Kuifmezen behoorlijk stabiel. Bij de vijf inventarisaties sinds de jaren negentig schommelen deze rond de 50. De soort komt ook hier vrijwel uitsluitend voor in naaldbos.

Glanskop (landelijk: + / 68 territoria)

De Glanskop is een karakteristieke soort van opgaand loofbos, waar hij vooral in boomholtes nestelt. Hij kent een ruime verspreiding in de Hollandse duinen en in grote delen van de hoge gronden, maar is zeldzaam in Noord-Brabant en Limburg ten westen van de Maas. De landelijke stand nam tot ongeveer 1990 toe door het ouder en geschikter worden van bos. Tegelijkertijd breidde de soort zich sterk uit in gebieden waar hij eerst nagenoeg ontbrak, zoals West-Drenthe. Sindsdien deden zich geen grote veranderingen meer voor. Strengere winters hebben amper effect op deze soort.

In het NPZK lijkt de Glanskop iets aan terrein te verliezen. Waar dat mee te maken heeft is onduidelijk. De soort komt uitsluitend voor in bos in het midden- en binnenduin. In 2003-2004 werden hier nog bijna 190 territoria vastgesteld. In 2016-2017 waren het er nog maar net meer dan 100 en in 2023 bleef de teller steken op 68.

Pimpelmees (landelijk: + / 600 territoria)

Pimpelmezen ontbreken vrijwel nergens in Nederland waar bomen staan. Ze zijn het talrijkst in oud loofbos op de hoge gronden, maar het ophangen van nestkasten kan de dichtheden ook in andere biotopen verhogen. Nieuw beschikbaar gebied wordt vlot gekoloniseerd, zoals op grote schaal bleek uit het in gebruik nemen van Zuidelijk Flevoland, drooggelegd rond 1970 en nog geen kwart eeuw later volledig bezet. De landelijke aantallen nemen geleidelijk toe. Het ouder worden van bossen (meer nestgelegenheid) speelt hierbij een rol, net als verstedelijking (met in het kielzog groenvoorziening) in voorheen open gebied in West- en Noord-Nederland.

Tijdens de eerste drie inventarisaties werden Pimpelmezen niet integraal gekarteerd. In 2017 werden 673 territoria opgetekend in het NPZK (exclusief Elswout en Middenduin). In 2023 werden er 600 territoria vastgesteld in het gehele NPZK. De soort komt verspreid over het gebied voor maar is, vergeleken met de Koolmees, in sterkere mate gebonden aan bos.

Koolmees (landelijk: + / 793 territoria)

In heel Nederland zijn Koolmezen te vinden, enkele boomloze gebieden daargelaten. De soort heeft een voorkeur voor oud loofbos, maar kan door het ophangen van nestkasten ook in andere bostypen of in stedelijk gebied hoge dichtheden bereiken. Afgezien van de vlotte kolonisatie van geschikte nieuwe gebieden (bijvoorbeeld Zuidelijk Flevoland, drooggelegd rond 1970) is de verspreiding al vele decennia ongewijzigd. De landelijke aantallen namen in dezelfde periode licht toe, met inzinkingen na winters met strenge vorst en veel sneeuw. De toename zal (deels) samenhangen met het ouder en geschikter worden van veel bossen en het aanleggen van groenvoorzieningen in verstedelijkend, voorheen open landschap. In naaldbossen op arme zandgronden zijn de broedresultaten matig door kalkgebrek en wordt enige afname verwacht.

Tijdens de eerste drie inventarisaties werden Koolmezen niet integraal gekarteerd. In 2017 werden 938 territoria opgetekend in het NPZK (exclusief Elswout en Middenduin), en daarmee was het de op vier na talrijkste soort. In 2023 werden er 793 territoria vastgesteld in het gehele NPZK. Ondanks dit lagere aantal, steeg de Koolmees in de ranglijst. In 2023 waren alleen Fitis en Vink talrijker. De hoogste dichtheden aan Koolmezen werden aangetroffen in bossen in de binnenduinrand. In struweel in het midden- en buitenduin komt de soort eveneens voor. Lokaal zal de soort daar recent zijn afgenomen door beheermaatregelen waaronder het verwijderen van vegetatie.

Baardman (landelijk: - / 0 territoria)

Baardmannetjes nestelen vooral in grote rietmoerassen op kleigronden. In de eerste helft van de twintigste eeuw was de soort een schaarse broedvogel in vooral Laag-Nederland. De populatie kreeg enkele malen een enorme impuls door inpolderingen in het IJsselmeergebied, gevolgd door inzaai van riet. In 2019 werd de landelijke populatie geschat op 1750-2050 paren. Koud weer en intense sneeuwval aan het eind van de winter laat de aantallen kelderen.

In recente jaren zijn 1-2 territoria vastgesteld in de rietkraag rond het Kennemermeer. De kartering van 2023 leverde echter geen waarnemingen op. De locatie lijkt wel nog steeds geschikt en uit mei 2023 zijn bovendien twee waarnemingen bekend, die door anderen zijn gedaan.

Boomleeuwerik (landelijk: + / 186 territoria)

Boomleeuweriken broeden nagenoeg uitsluitend op zandgronden. Ze bewonen hier heide met enige opslag, randen van stuifzandgebieden, kaalslagen in bos, duinen en heel plaatselijk ook zandige akkers en bermen. De aantallen en verspreiding namen rond 1975 af door onder andere achterstallig heidebeheer. Sindsdien herstelden ze door heideherstel, boskap en andere maatregelen. Strengere winters die tot diep in de Zuidwest-Europese overwinteringsgebieden doordringen, bezorgen de populatie een klap. Dit was met name na de winter van 1984/85 het geval. Lokale toef of afnames hangen vaak samen met het terreinbeheer ter plaatse. In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 5200-6600 paren.

Net als in andere duingebieden in Noord-Holland is het aantal Boomleeuweriken in het NPZK de afgelopen jaren fors gestegen. Beheermaatregelen gericht op openheid, verschraving en verstuiving lijken hiervoor de belangrijkste oorzaken. Resulteerden de eerste drie inventarisaties nog in aantallen van ongeveer 60-80, in 2016 werden er al 163 territoria vastgesteld en in 2023 zelfs 186. De Boomleeuwerik behoort inmiddels dan ook tot de talrijkste soorten in het middenduin en buitenduin.

Veldleeuwerik (landelijk: - / RL: gevoelig / 0 territoria)

De Veldleeuwerik was rond 1975 nog een volstrekt normale broedvogel van het boerenland. Het was een van de talrijkste en meest verspreide broedvogels van Nederland. Sindsdien ging het hard bergafwaarts en de huidige populatie is maar een schim van die van weleer. De afname trof vooral graslandgebieden en in mindere mate akkerland. De Veldleeuwerik bleek hier niet opgewassen tegen de moderne, zeer intensieve landbouw. De afname in heidegebieden ging minder hard, en plaatselijk handhaaft de soort zich hier redelijk in licht vergraste terreinen.

Sinds de jaren tachtig is de Veldleeuwerik ook sterk achteruit gegaan als broedvogel in duingebieden. Dat in het NPZK in 2023 opnieuw geen territorium werd vastgesteld, mag dan ook geen verrassing zijn.

Oeverzwaluw (landelijk: + / 83 territoria)

Oeverzwaluwen nestelen in steilwanden van natuurlijke oevers of, veel vaker, afgravingen en gronddepots. Omdat geschikte broedgelegenheid doorgaans maar korte tijd beschikbaar is, zijn jaarlijkse verplaatsingen van kolonies aan de orde van de dag. Ook de landelijke aantallen variëren enorm, met na de eeuwwisseling in gunstige jaren tot 30.000 paren maar in andere jaren nog niet de helft. Nog diepere inzinkingen, zoals midden jaren tachtig, vielen samen met extreme droogte in de Sahel, het overwinteringsgebied.

In het NPZK werden in 2023 in totaal maar liefst 83 nesten geteld, verdeeld over 12 (zandige) plekken verspreid over het midden- en buitenduin. Daarmee was 2023 veruit het beste jaar voor deze soort, die tijdens eerdere inventarisaties nog vrijwel ontbrak. In 2013 en 2014 werden respectievelijk vijf en acht nesten met jongen vastgesteld bij het Duinmeer en het Cremermeer. Door een hoge waterstand bevonden deze zich toen buiten het bereik van Vossen. Veel andere broedpogingen in het NPZK mislukten echter. Ook in 2023 leek het broedsucces klein en werden er meerdere uitgegraven, verzakte of verlaten nestholten gevonden.

Boerenzwaluw (landelijk: + / RL: gevoelig / 3 territoria)

De Boerenzwaluw nestelt in het gehele land in agrarisch gebied. Het gros van de paren huist hier in koeien-, varkens- of paardenstallen. De aantallen zijn in het laatste kwart van de twintigste eeuw afgenomen, al komt dat uit tellingen onvoldoende naar voren. De afname is een gevolg van modernisering van bedrijven (bijvoorbeeld scherpe hygiënemaatregelen, waardoor in stallen vliegende zwaluwen geweerd worden) en intensivering van grondgebruik (resultierend in voedselgebrek). Sinds de eeuwwisseling is de stand licht herstellend.

Alleen aan de randen van het NPZK nestelen kleine aantallen Boerenzwaluwen in of bij gebouwen. De enige drie broedparen, die tijdens de inventarisatie van 2023 werden vastgesteld, hadden zich gevestigd bij de hertenkamp en in het poortgebouw van Elswout. Ook de eerdere inventarisaties leverden elk maximaal een handvol broedparen op.

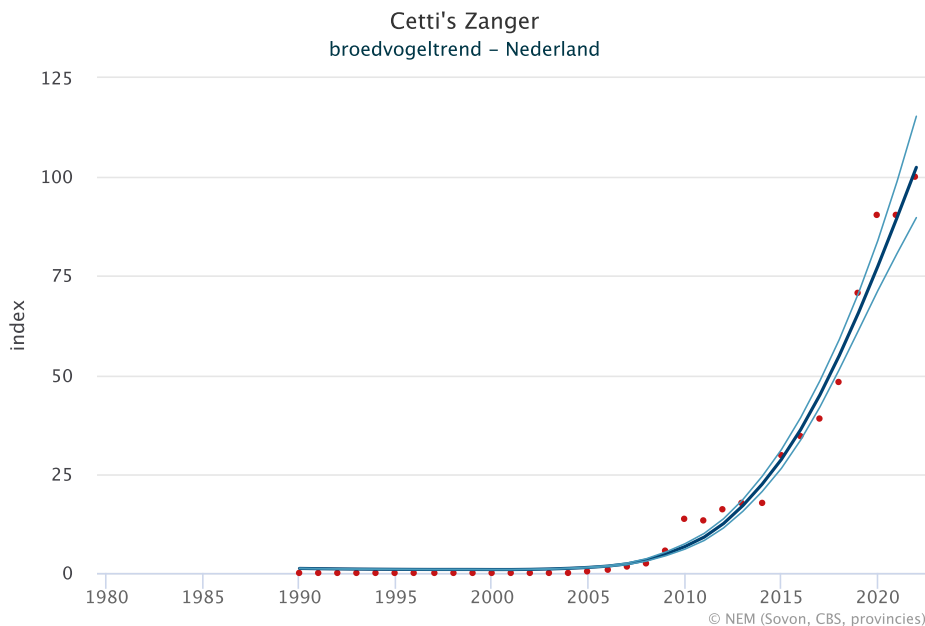
Cetti's Zanger (landelijk: ++ / 5 territoria)

Tijdens een periode van noordwaartse uitbreiding van het verspreidingsgebied vestigde de Cetti's Zanger zich ook in Nederland. Na een eerste waarneming in 1968 broedde hij in 1973 voor het eerst met zekerheid. De vestiging leek voorspoedig te verlopen maar werd de kop ingedrukt door enkele strenge winters in 1979 en rond 1985. De kou drong daarbij in verschillende winters door tot ver in Zuid-Europa, het brongebied van deze soort. Vanaf 2005 begon een nieuwe vestigingsfase, die nog altijd voortduurt (zie figuur 7). Na explosieve groei in het zuidwesten van het land worden inmiddels allerlei nieuwe gebieden gekoloniseerd en zijn ook de Waddeneilanden bereikt. De meeste Cetti's Zangers zijn te vinden in rietstruweel in Laag-Nederland, met als kerngebieden de Biesbosch, het Deltagebied en de Oostvaardersplassen. In 2019 werd de landelijke populatie geschat op 3000-3500 paren. De inventarisatie van 2023 in het NPZK leverde maar liefst vijf territoria op van deze nieuwkomer. Deze bevonden zich rond het Kennemermeer, in de nabijgelegen slufteer en in het Zuidervlak. De soort voelt zich thuis op plekken met riet en struikgewas.

Staartmees (landelijk: 0 / 94 territoria)

Staartmezen zijn op de hoge gronden gewone broedvogels in bossen, tuinen en parken met voldoende ondergroei. In het westen en noorden van het land bleef het voorkomen lange tijd grotendeels beperkt tot de duinen, moerasbos en stedelijk gebied. In het laatste kwart van de twintigste eeuw heeft de soort zich hier uitgebreid dankzij uitbreiding van steden en bosaanplant in voorheen open landschap. De soort lijkt weinig last te hebben van koude winters, tenzij die met veel ijzel gepaard gaan.

Het aantal van 94 territoria in het NPZK in 2023 was heel vergelijkbaar met dat tijdens de voorgaande vier inventarisaties. De stand is opmerkelijk stabiel. De soort komt vooral voor in struweelrijke delen van het middenduin, maar wordt ook wel aangetroffen in een meer bosrijke omgeving aan de randen van het binnenduin.

Figuur 7. Landelijke trend van Cetti's Zanger als broedvogel in Nederland.

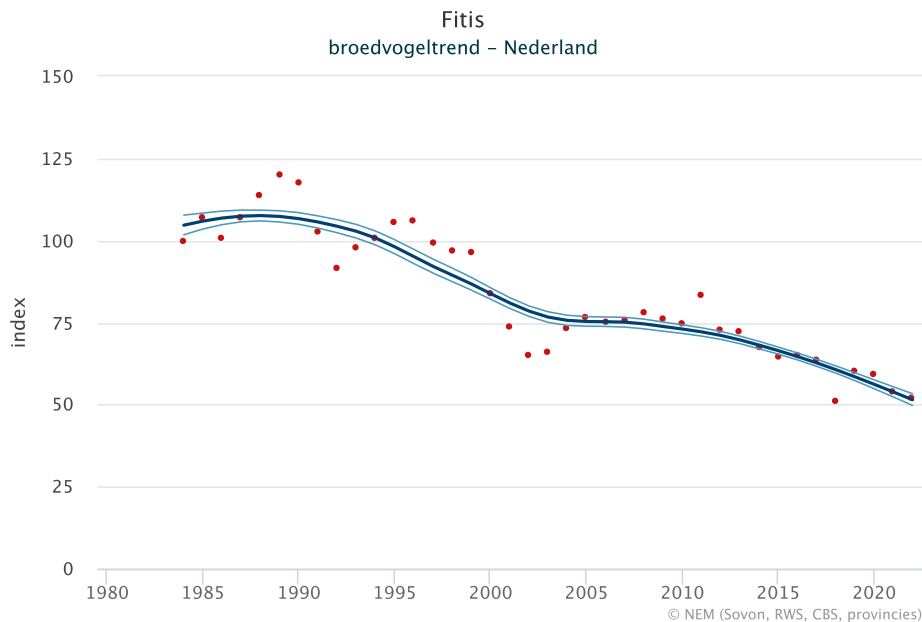
Fluiter (landelijk: - / 13 territoria)

Fluiter bewonen voornamelijk de hoge gronden van Oost-, Midden- en Zuid-Nederland. Veel territoria zijn gevestigd in loofbos (met veel eik of beuk), maar naaldbos met struikondergroei wordt eveneens bewoond. Essentieel is een niet te dichte bodemgroei, aangezien het nest in de grond wordt weggewerkt. De verspreiding per gebied is vaak clustervormig, waarbij relatief veel territoria bezet worden door ongepaarde mannetjes. Het jaarlijkse voorkomen is altijd grillig geweest. Een periode met relatief hoge aantallen in de jaren negentig werd na de eeuwwisseling afgelost door een mindere periode. In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 1500-2600 paren.

Met 13 territoria in 2023 was de Fluiter ongeveer even goed vertegenwoordigd als bij de eerdere inventarisaties. De soort werd verspreid over de binnenduinrand aangetroffen, veelal op plekken die ook in andere jaren in trek waren (vaak gemengd bos).

Fitis (landelijk: - / 1153 territoria)

De hoogste dichtheden aan Fitis zijn te vinden in de duinen, heidevelden en hoogveengebieden met opslag en jonge bosaanplant. In open boerenland en in stedelijk gebied is de soort schaars. De landelijke verspreiding is al enkele decennia ongewijzigd. De aantallen nemen echter af (zie figuur 8). Dit heeft deels te maken met veranderingen in het beheer van bossen (minder grootschalige kaalkap gevolgd door herplant) en natuurgebieden (verwijdering opslag in duinen en heide). Droogte in de West-Afrikaanse overwinteringsgebieden heeft bovendien nadelige effecten op de overleving. Tijdens de eerste drie inventarisaties werden Fitis niet integraal gekarteerd. In 2017 werden 1.642 territoria vastgesteld in het NPZK (exclusief Elswout en Middenduin) en daarmee was de Fitis de talrijkste soort. Dat laatste was nog steeds het geval in 2023, maar het aantal territoria was gedaald naar 1.153 in het gehele NPZK. De soort komt vooral voor in struwelen. De vastgestelde afname zal deels te maken hebben met beheermaatregelen waaronder het verwijderen van vegetatie, maar dat er meer aan de hand is blijkt uit de landelijk dalende trend. Ook in andere duingebieden zijn afnames vastgesteld. Zo tonen de telreeksen van Meijndel en Berkheide een halvering van de fitispopulatie tussen 1984 en 2000 aan (Boele *et al.* 2022).

Figuur 8. Landelijke trend van Fitis als broedvogel in Nederland.

Tjiftjaf (landelijk: + / 733 territoria)

Hoewel hij in het gehele land broedt, bereikt de Tjiftjaf vooral hoge dichtheden in goed ontwikkelde loofbossen met veel ondergroei, in het bijzonder op de kleigronden. Maar hij is ook een gewone broedvogel van tuinen en parken in stedelijk gebied en singels en bosjes op het platteland. Daardoor kon hij zich sinds ongeveer 1975 ook vestigen in voorheen te kale gebieden in West- en Noord-Nederland. Toegenomen verstedelijking en beplanting speelden de soort hier in de kaart. De landelijke aantallen nemen al tientallen jaren toe, echter met soms forse en moeilijk verklaarbare inzinkingen. Tijdens de eerste drie inventarisaties werden Tjiftjaffen niet integraal gekarteerd. In 2017 werden 658 territoria van de Tjiftjaf vastgesteld in het NPZK (exclusief Elswout en Middenduin). In 2023 was het aantal ongeveer gelijk gebleven (of zelfs licht gestegen), want toen werden 733 territoria vastgesteld in het gehele NPZK. De soort komt vooral voor in opgaande struwelen en bosranden.

Rietzanger (landelijk + / 5 territoria)

In West- en Noord-Nederland is de Rietzanger een talrijke broedvogel in allerlei moerassen en soms ook in riet langs sloten in boerenland. In uitgestrekte geschikte biotopen, zoals sommige laagveenmoerassen, kunnen honderden paartjes broeden. Op de hoge gronden is de Rietzanger ronduit schaars. De landelijke stand nam tussen ongeveer 1970 en 1985 sterk af. In deze tijd raakten ook de moerassen op de hoge gronden hun Rietzangers merendeels kwijt. De toename vanaf met name 1995 is in feite deels herstel van de eerdere inzinking. De neerslag in de Sahel is bepalend voor de winteroverleving en speelt een doorslaggevende rol in de landelijke trend. Uitbundige regenval in de Sahel wordt gevolgd door forse aantallen Rietzangers in Nederland (zoals in 2011), grote droogte leidt tot een laag populatiepeil (1985).

De aantallen Rietzangers in het NPZK stellen weinig voor. Het aantal van vijf territoria in 2023 is in lijn met het eerdere beeld. Drie van de vijf territoria bevonden zich langs het Kennemermeer en in de nabijgelegen slufte.

Kleine Karekiet (landelijk: 0 / 58 territoria)

De Kleine Karekiet is een algemene broedvogel van rietmoerassen. Doorgaans geldt: hoe meer riet, hoe meer Kleine Karekieten. De aantallen en dichtheden in het waterrijke westen en noorden van het land zijn dan ook hoger dan op de zandgronden. Hier ontbreekt de soort over grote oppervlakte (Veluwe) bij gebrek aan biotoop. De landelijke aantallen zijn sinds ongeveer 1960 toegenomen. Vanaf 1990 vertonen ze geen duidelijke ontwikkeling meer. Van een duidelijke relatie met de neerslag in de Sahel, zoals bij de Rietzanger, is geen sprake.

Met 58 territoria was de Kleine Karekiet vrij talrijk te noemen. Binnen het in alle vijf inventarisaties onderzochte gebied is een geleidelijke toename zichtbaar, van 43 territoria eind jaren negentig – toen de rietkraag rond het Kennemermeer nog tot ontwikkeling moest komen – naar 65 in 2016-2017. In 2023 viel het aantal echter weer terug naar 47. Waar dat mee te maken heeft is niet duidelijk. Zoals te verwachten, was de verspreiding sterk geconcentreerd rond enkele plekken met riet, zoals aan het Kennemermeer en in de nabijgelegen slufte, in De Bokkedoorns, de Zanderij in Middenduin en lokaal in het Kraansvlak. De afwezigheid rond bijna alle overige duinplassen springt ook in het oog. Voorheen waren hier wel voor de soort geschikte rietkragen aanwezig. Wellicht zijn hier als gevolg van begrazing veranderingen opgetreden, die ongunstig zijn voor de Kleine Karekiet.

Bosrietzanger (landelijk: 0 / 11 territoria)

Bosrietzangers kunnen zowel talrijk zijn in verruigde moerassen met enige opslag als in brandnetelvelden met veel overjarige stengels. De dichtheden op de kleigronden zijn veel hoger dan op de zandgronden. In zeer bosrijke omgeving hebben Bosrietzangers weinig te zoeken. Als pioniervogel profiteert deze soort snel en soms massaal van tijdelijk beschikbare biotopen. De aantallen wisselen daarom per gebied vaak sterk van jaar tot jaar. Landelijk gezien vertonen de aantallen geen duidelijke ontwikkeling.

Met 11 territoria was de Bosrietzanger in 2023 in het NPZK mager vertegenwoordigd. De eerste drie inventarisaties leverden steeds ongeveer het dubbele aantal op. De verspreiding binnen het onderzoeksgebied was weinig constant. De tijdelijke beschikbaarheid van ruigtevegetaties lijkt hierbij sturend te zijn. Overigens kunnen doortrekkende exemplaren zingend aanwezig zijn en het beeld vertroebelen. Optimaal habitat voor Bosrietzangers is eigenlijk nagenoeg afwezig in het NPZK.

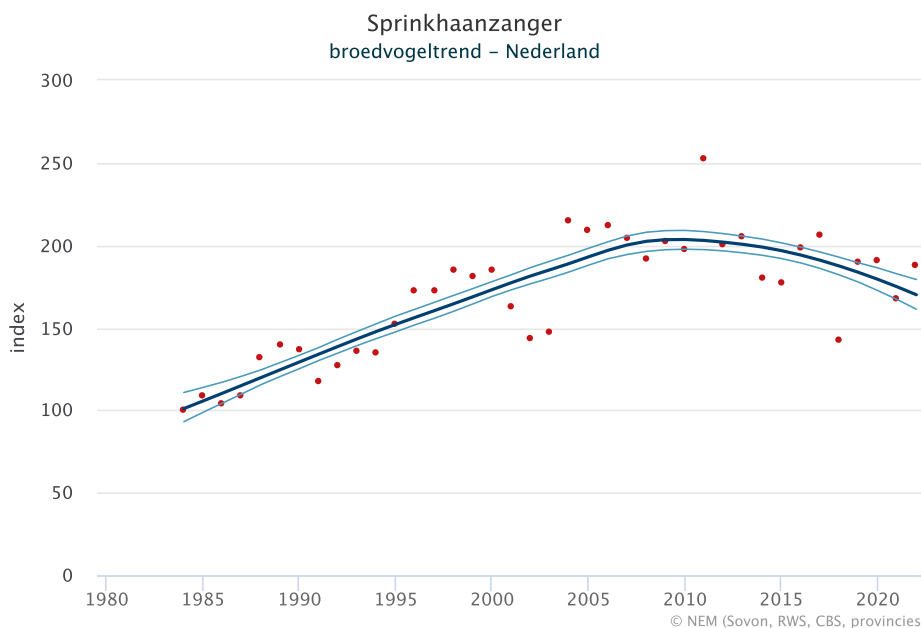
Spotvogel (landelijk: - / RL: gevoelig / 4 territoria)

De Spotvogel broedt door het gehele land, met een voorkeur voor klei- en veengronden. In tegenstelling tot de meeste zangers wordt open boerenland met erfbeplanting en singels geprefereerd boven bosgebieden. Jonge aanplant (loofbos) kan echter tijdelijk dicht bezet zijn, ook in stedelijk gebied (parken in aanleg). De landelijke aantallen nemen sinds ten minste 1975 af. Dit vormt onderdeel van een proces dat heel West-Europa beslaat. Het wijst op noordwaartse verschuiving van broedgebied, mogelijk door klimatologische oorzaken.

Van de Spotvogel werden vier territoria in het NPZK vastgesteld, één meer dan in 2010-2011. Bij de andere karteringen ging het om nul of één. Verrassend is dat niet, gelet op de biotoopkeuze van deze soort.

Sprinkhaanzanger (landelijk: + / 62 territoria)

Sprinkhaanzangers broeden door het gehele land in open moerassige vegetaties met een niet te hoge waterstand. Ze zijn vooral goed vertegenwoordigd in West- en Noord-Nederland, waar ze lokaal talrijk kunnen zijn in regelmatig gemaaid riet in het laagveengebied of, maar dan tijdelijk, in verdrogende moerassen. Per gebied kunnen de aantallen jaarlijks opvallend schommelen. Dit is deels een gevolg van het terreinbeheer of de waterstand, maar hangt vermoedelijk deels ook samen met de situatie in de West-Afrikaanse overwinteringsgebieden. De landelijke stand nam in de afgelopen tientallen jaren duidelijk toe, maar recent lijkt er sprake te zijn van een lichte afname (zie figuur 9). De stand in het NPZK vertoonde een piek in 2003-2004 met bijna 200 territoria. Sindsdien is het aantal enorm teruggelopen. In 2023 werden er slechts 62 territoria vastgesteld. De soort komt vooral voor in lage, moeilijk doordringbare struwelen in het open duin. Het is onduidelijk waardoor de soort hier zo snel afneemt. Het op een aantal plekken verwijderen van vegetatie zal niet de enige verklaring zijn. Binnen Nederland lijken er flinke verschillen in aantalsontwikkeling te zijn. In het westen en zuiden overheerst een dalende tendens, terwijl het midden en noordoosten een positiever beeld laten zien. De vastelandsduinen vertonen de meest uitgesproken negatieve aantalsontwikkeling. Zo was de stand in Meijndel in 2022 gehalveerd ten opzichte van de aantalspiek rond 2005 (Boele *et al.* 2023).

Figuur 9. Landelijke trend van Sprinkhaanzanger als broedvogel in Nederland.

Zwartkop (landelijk: + / 439 territoria)

De meeste Zwartkoppen huizen op de hoge gronden, met name in gevarieerde bossen met een hoog aandeel loofhout en een goed ontwikkelde struiklaag. Het voorkomen in de open delen van West- en Noord-Nederland is van betrekkelijk recente datum, na 1975. Het werd mogelijk gemaakt door toegenomen beplanting, waaronder in stedelijke uitbreidingsgebieden. Ook elders is deze soort tegenwoordig een normale broedvogel in parken en grote oude tuinen. De landelijke broedpopulatie nam de afgelopen tientallen jaren continu toe. Hoewel het aantal in het NPZK ten opzichte van de vorige inventarisatie iets achterbleef, behoort de Zwartkop in grote delen van het binnenduin nog steeds tot de talrijkste soorten. Rijke struwelen in het middenduin en plaatselijk zelfs pal aan zee (zoals bij het Kennemermeer) zijn ook bezet. In 2010-2011 piekte de soort met ruim 600 territoria en in de eerste twee inventarisaties ging het om ongeveer 400. Lokaal zal de soort recent zijn afgenomen door beheermaatregelen, waaronder het verwijderen van vegetatie of het bestrijden van Amerikaanse Vogelkers. Begrazing in het bos door herten, runderen en paarden kan ook van invloed zijn.

Tuinfluitier (landelijk: - / 187 territoria)

Tuinfluiters broeden in het gehele land, met een voorkeur voor jonge aanplant, moerasbos, struweelrijke duinen en kleinschalig boerenland met uitgegroeide heggen. In uitgestrekte oudere bossen bewoont de soort vooral de randen en verjongingsplekken, in stedelijk gebied doorgaans alleen parken en tuinen met dichte ondergroei. De landelijke aantallen maakten op de lange termijn opvallend weinig verandering door. Voor de derde maal op rij was er sprake van een toename in het NPZK. De 187 territoria in 2023 betekenden het hoogste aantal van de reeks. De soort komt vooral voor in rijke struwelen in het middenduin, maar waar de toename precies mee te maken heeft is niet helemaal duidelijk. Rond het Kennemermeer zal het vooral samenhangen met vegetatiesuccessie.

Braamsluiper (landelijk: 0 / 159 territoria)

Braamsluipeers zijn het talrijkst in open duingebieden met struwelen en kleinschalig boerenland met veel heggen op kleigronden. Grote bosgebieden worden gemeden. In de lage delen van het land wist de Braamsluiper sinds ongeveer 1975 te profiteren van toegenomen beplanting in voorheen open gebied. Op de hoge gronden, daarentegen, ging broedgelegenheid verloren bij onder andere ruilverkavelingen. De soort trekt in zuidoostelijke richting weg en heeft mogelijk te lijden onder catastrofale droogtes in Oost-Afrika. De aantallen in het NPZK schommelen enigszins. Met 159 territoria was 2023 een mager jaar. Lokaal zal de soort recent zijn afgenomen door beheermaatregelen, waaronder het verwijderen van vegetatie. Relatief hoge dichtheden werden vastgesteld in de omgeving van het Kennemermeer en in het Kraansvlak.

Grasmus (landelijk: + / 740 territoria)

Grasmussen nestelen graag in doornstruiken of ruigte. Ze zijn dan ook het talrijkst in struweelrijke duinen en kleinschalig boerenland met veel heggen. In bos- en natuurgebieden bewoont de Grasmus doorgaans randen en open plekken met opslag. Diep in stedelijk gebied is de soort zeldzaam. Als overwinteraar in de Sahel is de Grasmus erg gevoelig voor droogtes aldaar. Pieken en dalen bij ons vallen vaak samen met gunstige of juist ongunstige overwinteringsomstandigheden in West-Afrika.

Binnen het in alle vijf inventarisaties onderzochte gebied in het NPZK werden achtereenvolgens 1.064, 1.141, 1.377, 981 en 712 territoria vastgesteld. Aanvankelijk was dus sprake van een toename, maar recent is het aantal fors afgenomen. 2023 was veruit het slechtste jaar uit de reeks. Het is onduidelijk waardoor de soort hier zo snel afneemt. Het op een aantal plekken verwijderen van vegetatie zal niet de enige verklaring zijn. Wellicht ondervindt de soort ook hinder van de begrazingsdruk.

Vuurgoudhaan (landelijk: + / 20 territoria)

Vuurgoudhaantjes zijn in de broedtijd minder strikte naaldboutbewoners dan Goudhaantjes. Ze nestelen zowel in sparrenbossen als in groepjes of soms zelfs losse sparren te midden van loofbos. Lokaal (Zuid-Limburg) broeden ze zelfs in puur loofbos (met veel klimop). De soort vestigde zich vanaf 1928 in ons land, als onderdeel van een uitbreidingsgolf die grote delen van West-Europa betrof. Aantallen en verspreiding namen tot ongeveer 1975 sterk toe. Ook het laatste decennium zit de soort weer duidelijk in de lift. In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 6500-8500 paren. Het eerste bekende broedgeval voor Zuid-Kennemerland werd vastgesteld in 1971 in Aerdenhout. De inventarisatie van 2016-2017 leverde voor het eerst een fraai aantal territoria op binnen de grenzen van het NPZK, namelijk 12. In 2023 bleken de aantallen zelfs te zijn gestegen tot 20. Opvallend is dat het accent in de verspreiding ligt op binnenduinstrand. Het gevarieerde parkachtige landschap, grenzend aan de hier aanwezige villawijken, lijkt een aantrekkingskracht op de soort te hebben. Gemengd bos (inclusief met klimop begroeide bomen!) geldt als favoriete biotoop.

Goudhaan (landelijk: + / 35 territoria)

In de broedtijd zijn Goudhaantjes vrijwel alleen te vinden in naaldbos, in het bijzonder sparrenbos. De dichtheden zijn dan ook het hoogst waar veel sparrenbos te vinden is, zoals op de Veluwe, de Utrechtse Heuvelrug en in Drenthe. De landelijke verspreiding is sinds 1975 in wezen onveranderd, op het lokaal verschijnen en verdwijnen van kleine populaties in marginale biotopen na. De aantallen bleven min of meer constant, maar met grote jaarlijkse verschillen. Een hoog populatieniveau wordt bereikt na series van zachte winters, terwijl streng winterweer soms (maar lang niet altijd) resulteert in een afname. Los daarvan is de tendens tot omvorming van het bos (in dit geval: sparrenplantages vervangen door natuurlijker loofbos) ongunstig voor deze soort.

In het NPZK is de Goudhaan vooral te vinden in naaldbossen in het midden- en binnenduinstrand. De aantallen over de afgelopen vier inventarisaties schommelen enigszins. Met 52 territoria in 2016-2017 was de soort weer eens goed vertegenwoordigd (vergelijkbaar met 2003-2004). In 2010-2011 ging het om ongeveer de helft, en ook 2023 was met 35 territoria geen topjaar.

Winterkoning (landelijk: + / 693 territoria)

De luide zang van de Winterkoning is overal te horen waar opgaande begroeiing aanwezig is. De hoogste dichtheden komen voor in rijk gestructureerd loofbos. Streng en sneeuwrijke winters, zoals midden jaren tachtig en negentig, zorgen voor forse verliezen, in het bijzonder in minder optimale biotopen. De landelijke stand wordt soms bijna gehalveerd door zulke winters, maar herstelt hiervan binnen enkele jaren. Los van deze tijdelijke inzinkingen neemt de broedpopulatie toe, in het bijzonder in het lage deel van het land. Tijdens de eerste drie inventarisaties werden Winterkoningen niet integraal gekarteerd. In 2017 werden 829 territoria vastgesteld in het NPZK (exclusief Elswout en Middenduinstrand). In 2023 werden duidelijk minder territoria opgetekend, namelijk 693 in het gehele NPZK. De hoogste dichtheden werden aangetroffen in bossen in de binnenduinstrand. In struweel in het midden- en buitenduinstrand komt de soort eveneens voor. Lokaal zal de soort daar recent zijn afgenomen door beheermaatregelen, waaronder het verwijderen van vegetatie.

Boomklever (landelijk: + / 124 territoria)

Boomklevers zijn gebonden aan oude loofbomen. Ze hebben een ruime verspreiding over de bosrijke streken van Nederland, inclusief delen van de binnenduinstrand, en nestelen ook in parken en oude tuinen in stedelijk gebied. De verspreiding werd sinds ongeveer 1975 veel ruimer. Op de zandgronden van Noordoost-Nederland en Noord-Brabant, waar de soort lange tijd schaars was, leverde het ouder en gevarieerder wordende bos goede vestigingsmogelijkheden op. De Boomklever begint zich ook langzamerhand wat meer te verbreiden over de laaggelegen delen van ons land.

De Boomklever liet ook in het NPZK een opmars zien. Met elke inventarisatie steeg het aantal territoria, van ongeveer 50 eind jaren negentig naar ruim 150 in 2016-2017. In 2023 bleek het aantal echter weer iets te zijn gezakt, naar 124 territoria. Er lijkt nu dus een einde aan de groei te zijn gekomen. De soort moet het duidelijk hebben van de binnenduinstrandbossen. Daarbuiten ontbreekt hij – zelfs zwerfende jonge vogels kom je er nauwelijks tegen.

Boomkruiper (landelijk: + / 262 territoria)

Boomkruipers hebben forse bomen nodig met een ruwe stam, maar het hoeven er niet veel te zijn. De soort kan daarom nestelen in laan- of erfbeplanting in open landschap. De hoogste dichtheden komen echter voor in gevarieerd en niet al te intensief onderhouden bos met een groot aandeel loofhout. De landelijke aantallen nemen al enkele tientallen jaren toe. De toenemende ouderdom van het Nederlandse bos is gunstig voor deze soort, net als de aanleg van bossen, parken en singels in voorheen open landschap.

Het aantal territoria in het NPZK lag met 262 in 2023 dichtbij het maximum dat in 2016-2017 werd vastgesteld en duidelijk boven de aantallen tijdens de eerste drie inventarisaties. De verspreiding beperkt zich hoofdzakelijk tot bossen in het binnenduin en lokaal in het middenduin.

Spreeuw (landelijk: - / 8 territoria)

Spreeuwen zijn in het gehele land bekende broedvogels. Ze zijn het talrijkst in boerenland met veel gras en in stedelijk gebied met veel gazons. Het voorkomen in bos blijft beperkt tot randsituaties. De landelijke aantallen namen vermoedelijk tot midden twintigste eeuw toe. Vanaf 1990 of eerder is het echter afname wat de klok slaat, in het bijzonder in bossen. De aantalsontwikkeling in boerenland en stedelijk gebied is divers, al krijgen negatieve tendensen ook daar de overhand. Met slechts acht territoria in 2023 was de Spreeuw in het NPZK opnieuw mager vertegenwoordigd. De aantallen waren vergelijkbaar met de eerdere drie inventarisaties; in 1996-1999 is de soort niet onderzocht. De soort voelt zich onder meer thuis in open loofbos met een ruim aanbod aan geschikte nestholten.

Zanglijster (landelijk: + / 178 territoria)

Zanglijsters broeden bijna overal waar voldoende bomen en struiken aanwezig zijn. De dichtheden zijn nergens zo hoog als in gevarieerd loofbos, jonge aanplant en groene stadswijken. Streng winterweer dat tot in Zuid-Europa doordringt, zorgt voor inzinkingen in de landelijke stand, zoals het geval was rond 1985. Series van zachtere winters zorgen voor een snel herstel. Op de langere termijn gerekend zijn de landelijke aantallen toegenomen. In delen van de hogere zandgronden namen ze echter af.

Het aantalsverloop in het NPZK gaat op en neer. De huidige aantallen liggen weer op het niveau van de jaren negentig. De hoogste dichtheden bevinden zich in de bosrijke binnenduinrand. Parkachtige landschappen, met gazons om op te foerageren, zijn uitermate geliefd bij de soort. Maar ook in bossen en rijke struwelen in het binnenduin komt hij voor. In totaal ging het om 178 territoria in 2023.

Grote Lijster (landelijk: - / RL: kwetsbaar / 26 territoria)

Grote Lijsters ontbreken alleen in grote open en bijna boomloze gebieden in West- en Noord-Nederland, en zijn schaars in stedelijk gebied. De kleinschalige landschappen en bosrijke delen van de hogere zandgronden zijn het dichtst bezet. Rond 1930 was de Grote Lijster alleen in enkele delen van het land een (schaarse) broedvogel. De vestiging en uitbreiding elders hielden ruim een halve eeuw aan. Inzinkingen in de stand traden op na winters waarbij strenge vorst tot diep in Zuidwest-Europa doordrong. Sinds ongeveer 1995 nemen de landelijke aantallen gestaag af. Het verlies van voedselgebieden zal daarbij meespelen: op de hoge gronden zijn vele graslanden verdroogd of omgezet in maïs. In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 8.700-10.500 paren.

Met 26 territoria in het NPZK was de Grote Lijster in 2023 opvallend goed vertegenwoordigd. De eerste drie inventarisaties lieten aantallen van 5-11 zien en in 2016-2017 waren het er 19. De soort komt verspreid over het gebied voor, op de overgang van bos naar struweel. Foerageren doet hij graag op kale bodems en het lijkt erop dat de soort heeft weten te profiteren van recente natuurherstelprojecten.

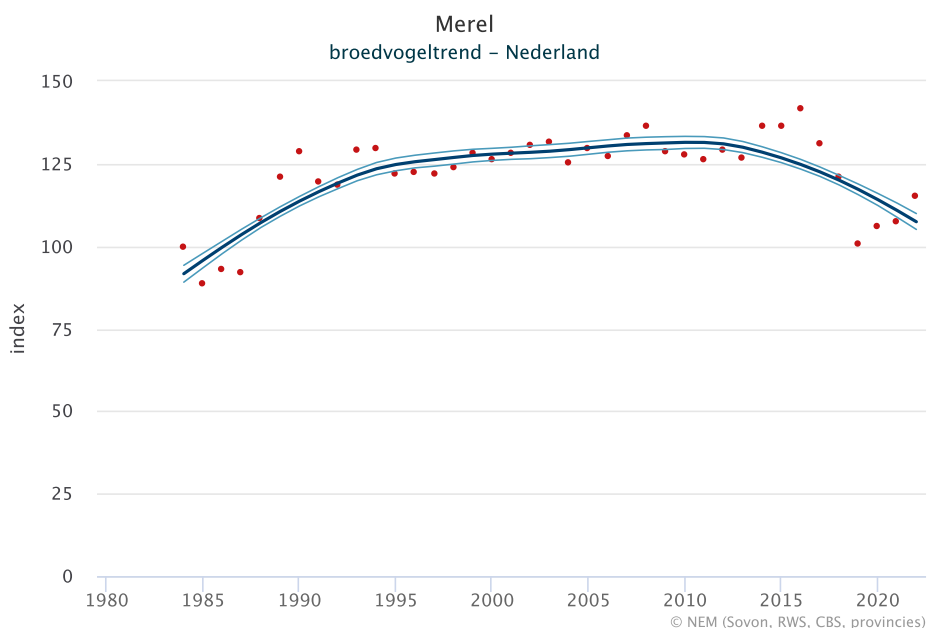
Merel (landelijk: + / 591 territoria)

Als een van de talrijkste broedvogels in Nederland ontbreekt de Merel alleen in landschappen zonder bomen of struiken. De hoogste dichtheden per vierkante kilometer bevinden zich in stedelijk gebied met veel groen, in agrarisch cultuurland met veel heggen en in randen van gevarieerde loofbossen. Van schuwe bosvogel is de Merel in de afgelopen twee eeuwen veranderd in een succesvolle cultuurvolger. De aantallen namen ook in de afgelopen tientallen jaren nog toe, deels door het bezetten van nieuwe gebieden zoals in uitbreidingswijken of bosaanplant, vooral in Laag-Nederland. Sinds ongeveer 2005 stagneren de aantallen of nemen ze licht af (zie figuur 10). Dit zou een gevolg kunnen zijn van enkele droge voorjaren, die ongunstig zijn voor de vooral van regenwormen levende Merel. In 2017-2019 gingen er ook forse aantallen Merels dood als gevolg van een infectieziekte veroorzaakt door het usutuvirus. Tijdens de eerste drie inventarisaties werden Merels niet integraal gekarteerd. In 2017 werden ruim 1.000 territoria opgetekend in het NPZK (exclusief Elswout en Middenduin), en daarmee was de Merel toen de op drie na talrijkste soort. In 2023 werden er slechts 591 territoria vastgesteld in het gehele NPZK en was de Merel zes plaatsen gezakt in de ranglijst. De achteruitgang zal vermoedelijk deels verklaard worden door bovengenoemde ziekte. Lokaal zullen beheermaatregelen, waaronder het verwijderen van vegetatie, de Merel echter ook parten hebben gespeeld, zoals in het middenduin van Midden Herenduin en Duin en Kruidberg.

Grauwe Vliegenvanger (landelijk: - / RL: gevoelig / 53 territoria)

Hoewel wijd verbreid, is de Grauwe Vliegenvanger nergens bijzonder talrijk. De hoogste dichtheden zijn te vinden in oud loofbos en kleinschalig boerenland met uitgegroeide houtwallen en erven, naast dorpen met oude tuinen en parken. De landelijke verspreiding bleef na 1975 min of meer ongewijzigd. De aantallen namen echter bijna continu af, net als elders in grote delen van West-Europa. Een duidelijk verband met bijvoorbeeld neerslag in de West-Afrikaanse overwinteringsgebieden ontbreekt. Dit suggereert dat de afname vooral te wijten is aan verslechterende omstandigheden in de broedgebieden.

De inventarisatiereeks in NPZK liet aanvankelijk eveneens een afname zien, maar in 2016-2017 klom de soort weer op en inmiddels is hij bijna weer terug op de stand van de jaren negentig. De soort wordt verspreid over bossen in het midden- en binnenduin aangetroffen.

Figuur 10. Landelijke trend van Merel als broedvogel in Nederland.

Roodborst (landelijk: + / 711 territoria)

Roodborsten ontbreken alleen in boomarme landschappen. De dichtheden zijn het hoogst in bossen met een goed ontwikkelde struik- en kruidlaag. In dennenbossen met weinig ondergroei zijn de dichtheden veel lager, net als in agrarisch cultuurland en stedelijk gebied. De soort breidde zich sinds ongeveer 1975 uit in het westen en noorden van het land dankzij aanplant van bosjes in voorheen zeer open landschappen. De landelijke aantallen vertonen inzinkingen na strenge winters zoals midden jaren tachtig en negentig. Hiervan herstelt de populatie vlot.

Tijdens de eerste drie inventarisaties werden Roodborsten niet integraal gekarteerd. In 2017 werden 710 territoria vastgesteld in het NPZK (exclusief Elswout en Middenduin). In 2023 waren dat er 711 in het gehele NPZK. De soort komt hoofdzakelijk voor in bossen in het binnenduin. Alleen in de struweelrijke duinen aan de rand van IJmuiden komt hij ook tot dichtbij de zeeoever voor.

Blauwborst (landelijk: + / 67 territoria)

De Blauwborst komt wijd verspreid voor over Laag-Nederland. Hij kan er in moerassen met opslag talrijk zijn, maar broedt regionaal ook in agrarisch cultuurland met sloten. Het voorkomen op de hoge gronden is minder ruim, maar ook daar kan de dichtheid lokaal heel behoorlijk zijn, zoals in hoogveen, natte heide en beekdalen met moerasbosjes. De soort nam in de twintigste eeuw af door ontginning en ontwatering van vele broedplaatsen. Sinds ongeveer 1970 nam de stand echter spectaculair toe. Nieuw ontstane broedbiotoop in de Oostvaardersplassen, de Biesbosch, het Lauwersmeer en verbossende laagveenmoerassen werd massaal gekoloniseerd. Tegelijkertijd breidde de soort zich uit vanuit verspreidingskernen elders in het land. De toename houdt nog steeds aan.

In het NPZK is de Blauwborst een betrekkelijke nieuwkomer. De eerste keer dat hij bij een grootschalige inventarisatie werd vastgesteld was in 2003-2004, gelijk met 21 territoria. 2023 was het beste jaar tot dusver, met 67 territoria. De huidige verspreiding strekt zich uit over het gehele buitenduin. Vaak vestigt de soort zich op drassige plekken, maar sommige paren geven juist de voorkeur aan droge duindoornstruwelen in de zeeoever, mits er voldoende mogelijkheden zijn om op de grond te foerageren.

Blauwborst beleefde in 2023 het beste jaar van de inventarisatiereeks.

Nachtegaal (landelijk: + / RL: kwetsbaar / 556 territoria)

Het zwaartepunt van de verspreiding ligt in de duinstrook, waar vermoedelijk minstens de helft van de Nederlandse Nachtegalen broedt. Elders is het voorkomen nogal schaars, met alleen lokaal hoge dichtheden, vaak in loofbossen op natte gronden. De soort is sinds ongeveer 1975 verdwenen van veel broedlocaties op de hoge gronden. Door verlaging van het grondwaterpeil zijn veel bossen sterk verruigd, wat ongunstig is voor deze grondfoerageerder. Deze afname werd een tijd lang gecompenseerd door sterke toename in de duinen, een gevolg van oprukkende struikvorming. Recent worden delen van de duinen ontdaan van struiken ten einde verstuing weer een kans te geven. Mede hierdoor lopen de aantallen lokaal achteruit. Over het geheel genomen is sinds 1990 sprake van een toename (zie figuur 11). In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 5.800-7.300 paren.

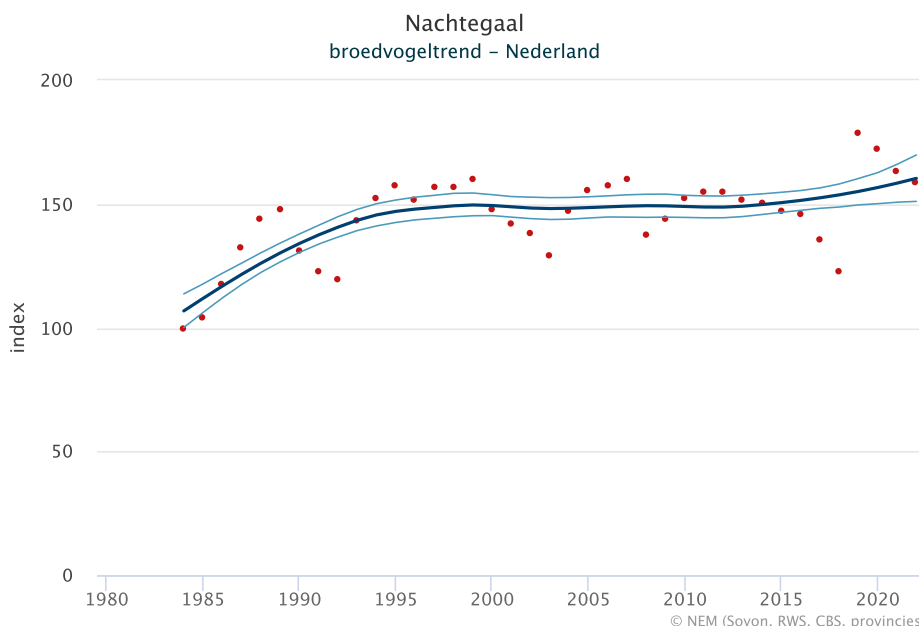
Het NPZK behoort tot de belangrijkste gebieden voor de Nachtegaal in Nederland. Bijna nergens zijn de dichtheden zo hoog als hier. Buiten de duinstreek en de Biesbosch is de Nachtegaal überhaupt een schaarse soort. Met 556 territoria in 2023 was de soort nog steeds goed vertegenwoordigd in het NPZK, al staat hij ook hier duidelijk wel onder druk. Eind jaren negentig waren het er ruim 200 meer. Toegenomen begrazing door runderen, paarden en Damherten en het verwijderen van vegetatie gelden waarschijnlijk als belangrijke oorzaken van de afname. Ook in andere duingebieden met veel Damherten, zoals de Amsterdamse Waterleidingduinen en de Kop van Schouwen, lijkt de vraat van de herten een negatief effect te hebben op de Nachtegaal (Noordzij & van der Spek 2017, Vergeer 2020). Opvallend in dit verband is, dat de beste plekken in het NPZK zich steeds meer aan de randen van het gebied bevinden, zoals ten noorden van Circuit Zandvoort en bij IJmuiden, waar de begrazingsdruk lager is.

Zwarte Roodstaart (landelijk: 0 / 1 territorium)

Zwarte Roodstaarten broeden tegenwoordig in vrijwel het gehele land op of bij gebouwen, met een voorkeur voor industrieterreinen en grootschalige nieuwbouw. De dichtheden zijn het hoogst in de oostelijke helft van Nederland. Hier was de soort al in de eerste helft van de twintigste eeuw een gewone broedvogel, en van hieruit breidde hij zich in de tweede helft van de eeuw uit over Laag-Nederland. De landelijke aantallen zijn sinds 1990 min of meer stabiel maar vertonen wel fluctuaties. Een duinvogel is de Zwarte Roodstaart zeker niet. Het enige territorium dat in 2023 in het NPZK werd vastgesteld bevond zich aan de rand van het gebied bij Zandvoort. Of hier daadwerkelijk gebroed werd bleef onduidelijk.

Gekraagde Roodstaart (landelijk: + / 206 territoria)

Gekraagde Roodstaarten zijn vrij talrijke broedvogels in grote bosgebieden met een hoog aandeel oude den- en eiken. Ze zijn veel schaarser in de meeste loofbossen en in kleinschalig agrarisch cultuurlandschap op de zandgronden. In de lage delen van Nederland ontbreekt de soort tegenwoordig veelal. Vergeleken met de situatie rond 1975 heeft de soort vooral in het westen en noorden van het land veel terrein prijsgegeven. Dat zijn echter gebieden waar hij nooit erg talrijk was. De landelijke trend, gedomineerd door de ontwikkelingen op de zandgronden, laat een toename zien. Uitschieters naar boven of beneden vallen samen met uitzonderlijk natte respectievelijk droge winters in de Sahel. In het NPZK is de Gekraagde Roodstaart sinds de jaren negentig flink toegenomen, al lag het aantal in 2023 wel wat lager dan dat in 2016-2017. De soort komt verspreid voor over het middenduin, waar hij zich vooral vestigt in open bosjes met voldoende geschikte nestholten en een kale bodem om op te foerageren.

Figuur 11. Landelijke trend van Nachtegaal als broedvogel in Nederland.

Roodborsttapuit (landelijk: ++ / 169 territoria)

Roodborsttapuiten broeden vooral op de hoge zandgronden, in de volledige kuststrook inclusief de Waddeneilanden en in Zeeuws-Vlaanderen. Ze bewonen zowel open boerenland met greppels en ruige wegbermen als natuurgebieden (heide, hoogveen, duin). Aan de rand van stedelijk gebied worden braakliggende gronden bezet. Aantallen en verspreiding namen vanaf ongeveer 1975 sterk af, vooral in het boerenland. De soort verdween zelfs in bepaalde regio's als de oostelijke Achterhoek en Zuid-Limburg. Sinds ongeveer 1990 volgde een verrassend en krachtig herstel, dat nog steeds aanhoudt. In het boerenland profiteert de soort van kleinschalige ingrepen zoals extensiever bermbeheer. In natuurgebieden was het terugdringen van bosopslag in het voordeel van de Roodborsttapuit. Met 169 territoria was de Roodborsttapuit in het NPZK vrij goed vertegenwoordigd, al bleef dat aantal iets achter bij dat van drie eerste inventarisaties (schommelend rond 190). Het is een typische bewoner van open duin, waar hij zich thuis voelt op plekken met struikgewas en korte bodemvegetaties. De soort foerageert veelvuldig op de grond en maakt daarbij gebruik van iets hoger gelegen uitkijkpunten. Zowel verstruweling als begrazing kunnen van invloed zijn op de aantalsontwikkeling.

Tapuit (landelijk: - / RL: bedreigd / 1 territorium)

In de broedtijd zijn Tapuiten bijna alleen nog te vinden in de duinstrook ten noorden van het Noordzeekanaal, op de Waddeneilanden en in stuifzand- en heidegebieden op de grens van Friesland en Drenthe. Broedgevallen elders zijn zeldzaam geworden. De verspreiding rond 1975 was veel ruimer, in het bijzonder in de zuidhelft van het land. De aantallen kelderden van ruim 2000 paartjes rond die tijd naar minder dan 300 sinds de eeuwwisseling. Heide- en stuifzandgebieden raakten ongeschikt door vergrassing of vermosing van de bodem. Konijnen, belangrijke leveranciers van nestholten, werden gedecimeerd door ziektes. Grootschalig herstel van stuifzand leidde met name op het Aekingerzand tot een (tijdelijke) opbloei van de aantallen. In 2020-2022 werd de landelijke populatie geschat op 280-440 paren.

Behalve diverse waarnemingen van doortrekkende Tapuiten, was er in het duingebied nabij Circuit Zandvoort ook sprake van een territorium. In mei verbleef hier een alarmerend paar, dat bovendien een nesthol inspecteerde. In juni leek dit nest echter te zijn opgegraven door een hond of Vos.

Huismus (landelijk: - / RL: gevoelig / 96 territoria)

De Huismus was lange tijd de talrijkste Nederlandse broedvogel. Sinds 1975 of eerder zijn de landelijke aantallen vermoedelijk gehalveerd. De grootste afname lijkt voorbij: de recente aantallen schommelen. De verspreiding overlapt met die van concentraties mensen. Huismussen zijn het talrijkst bij oudere huizen in een deels groene, liefst wat rommelige omgeving aan stadsranden of op het platteland. In strakke nieuwbouwwijken en het versteende hart van grote steden zijn ze schaars of ontbreken ze bij gebrek aan nestgelegenheid en/of voedsel.

Er werden in 2023 in totaal 96 territoria van de Huismus vastgesteld in het NPZK. Deze bevonden zich uitsluitend op plekken met veel menselijke activiteit, zoals bij IJmuiderslag, Bloemendaal aan Zee (onder meer op de camping) en Zandvoort. In het duingebied zelf ontbreekt hij.

Heggenmus (landelijk: 0 / 723 territoria)

Heggenmussen broeden in vrijwel het gehele land, maar zijn in het noordoosten wat schaarser dan elders. Nergens komen zo veel Heggenmussen voor als in bebouwing met veel groen, maar ook boerenland met veel heggen kan goed bezet zijn. In bossen is de Heggenmus veelal een randbewoner die tevens dichte jonge aanplant graag bezet. De landelijke stand groeide in de twintigste eeuw, vooral door de toegenomen oppervlakte stedelijk gebied, waar tuinen en beplanting voor broedgelegenheid zorgen. De recente trend is stabiel met lichte schommelingen, deels samenhangend met inzinkingen na koudere winters.

Tijdens de eerste drie inventarisaties werden Heggenmussen niet integraal gekarteerd. In 2017 werden 839 territoria van de Heggenmus vastgesteld in het NPZK (exclusief Elswout en Middenduin). In 2023 werden duidelijk minder territoria opgetekend, namelijk 723 in het gehele NPZK. De hoogste dichtheden werden aangetroffen in het midden- en buitenduin. Het is een typische bewoner van duindoornstruwelen, zelfs tot vlak aan zee. De lagere aantallen zijn mogelijk te verklaren door recente beheermaatregelen, waaronder het verwijderen van vegetatie, en begrazingsdruk.

Witte Kwikstaart (landelijk: - / 21 territoria)

De Witte Kwikstaart is een van de meest verspreide broedvogels, maar komt nergens in hoge dichtheden voor. De soort nestelt vooral op het platteland, vaak op gebouwen of onder bruggen, en met een voorkeur voor de kleinschaliger landschapstypen. Hij bewoont echter ook natuurgebieden, waaronder stuifzanden, duinen of grote kaalslagen in bos, en soms ook stedelijk gebied. De landelijke stand neemt langzaam af. In stuifzand- en duingebieden kan hij slecht uit de voeten met vergrassing of vermossing (effecten van atmosferische depositie), de reden voor de afname elders is onduidelijk.

In het NPZK was aanvankelijk een toename zichtbaar, van slechts twee territoria in 1996-100 naar 45 in 2016-2017. Sindsdien is de stand echter weer gehalveerd. Beheermaatregelen die hebben geleid tot meer stuifzand zullen de Witte Kwikstaart ongetwijfeld in de kaart hebben gespeeld. In 2023 bevonden zich echter ook enkele territoria rond open plekken in de binnenduintrand. De aanwezigheid van grasland of een goed onderhouden gazon weet de Witte Kwikstaart zeer zeker ook te waarderen.

Graspieper (landelijk: 0 / RL: gevoelig / 76 territoria)

Graspiepers in boerenland broeden vooral in gebieden met een hoog aandeel bouwland en een grote lengte aan dijken en slootranden; hoge dichtheden in graslandgebieden komen tegenwoordig alleen nog voor bij wat extensiever grondgebruik. Ze nestelen ook in open heide- en duingebieden, op kwelders/schorren en in stedelijk gebied soms op braakliggende gronden. De verspreiding nam sinds 1975 duidelijk af in kleinschalige en verstedelijkte landschappen. De landelijke aantallen schommelen, met inzinkingen na winters die tot diep in de Zuidwest-Europese overwinteringsgebieden doordringen.

Tussen 2003-2004 en 2010-2011 is het aantal in het NPZK ongeveer gehalveerd, van pakweg 200 naar 100 territoria. Ook sindsdien heeft de afname zich doorgezet. In 2016-2017 werden nog 76 vastgesteld. Precies hetzelfde aantal werd in 2023 vastgesteld. Deze bevonden zich vooral in de zeereep en in open duin verder landinwaarts. De aanwezigheid van helm lijkt van doorslaggevend belang; in korte grasvegetaties kan de Graspieper minder goed uit de voeten (in tegenstelling tot de Boomleeuwerik). Zowel verstruweling als begrazing lijken de soort niet in de kaart te spelen.

Boompieper (landelijk: + / 263 territoria)

Op de zandgronden is de Boompieper een karakteristieke broedvogel van heidevelden en duinen met enige opslag. Voorts nestelt hij (ten dele ook buiten de zandgronden) op kaalslagen, in jonge aanplant en soms ook bosjes en wegbeplanting in boerenland. Ook verdrogende en verbossende laagveenmoerassen worden bezet. De soort verloor in de afgelopen tientallen jaren terrein in vooral het Deltagebied, het rivierengebied en delen van Zuid-Limburg, maar was daar nooit erg talrijk. In de voor de Boompieper belangrijker kerngebieden op de zandgronden van Oost- en Zuid-Nederland ontwikkelden de aantallen zich positief.

Met 263 territoria was 2023 het beste jaar uit de inventarisatiereeks voor de Boompieper in het NPZK. Het is een typische bewoner van het middenduin, waar hij zich thuis voelt in een afwisseling van open terrein en verspreide boomgroepen. Het lijkt erop dat de soort geprofiteerd heeft van recente natuurherstelprojecten, waardoor meer open plekken in voorheen aaneengesloten struwelen zijn gecreëerd.

Vink (landelijk: + / 931 territoria)

De Vink behoort tot de talrijkste broedvogels van Nederland. In het algemeen geldt: hoe meer oude bomen, hoe meer Vinken. De dichtheid is dan ook het hoogst in de bosrijke gebieden op de hoge gronden. Door toegenomen aanplant van bos vestigde hij zich echter ook in de lagere delen van het land, soms in substantiële aantallen zoals in Flevoland. In stedelijk gebied ontbreekt de Vink vrijwel nooit in parken en groene wijken. De sterke landelijke toename in het laatste kwart van de twintigste eeuw vlakke af rond de eeuwwisseling: vrijwel alle beschikbare broedhabitat is nu bezet.

Tijdens de eerste drie inventarisaties werden Vinken niet integraal gekarteerd. In 2017 werden 1.059 territoria vastgesteld in het NPZK (exclusief Elswout en Middenduin). In 2023 waren dat er 931 in het gehele NPZK. De soort komt voor in een groot deel van het NPZK, behalve in boomloze terreindelen zoals de zeereep.

Appelvink (landelijk: + / 76 territoria)

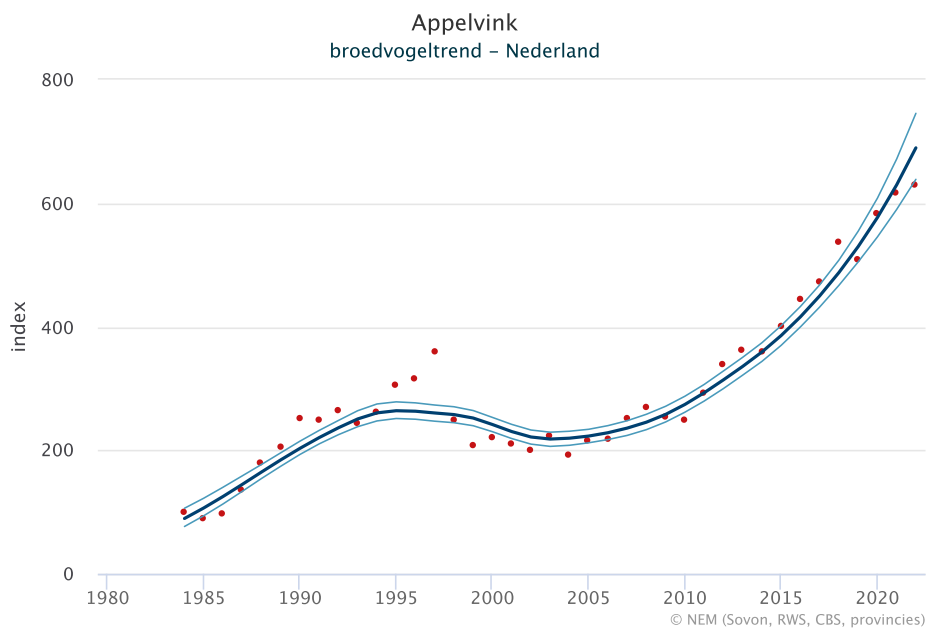
De verspreiding van Appelvinken valt grotendeels samen met die van de grotere bossen. De hoogste dichtheden worden gehaald in gevarieerd oud loofbos of gemengd bos, zoals in Twente, de Achterhoek en delen van de Veluwe en Limburg. De verspreiding werd sinds ongeveer 1975 veel ruimer, zowel op de hoge gronden als (mondjesmaat) in Laag-Nederland. Flevoland kende tijdelijk zelfs de misschien wel hoogste dichtheden van ons land. De landelijke aantallen zijn gegroeid tot ongeveer 1995, waarna enkele jaren van stabilisatie volgden, en daarna was sprake van een verdere toename waaraan nog geen einde is gekomen (zie figuur 12).

Spectaculair is de toename van de Appelvink in het NPZK. Het aantal territoria is hier gestaag gegroeid, van slechts twee in 1996-1999 naar maar liefst 114 in 2016-2017. Dat aantal was ongeveer het dubbele van dat tijdens de inventarisatie in 2010-2011. Bijna de gehele binnenduinrand raakte bezet. In 2023 werd verrassend genoeg een afname zichtbaar. Er werden toen 76 territoria opgetekend. Het zou kunnen dat dit in verband staat met recente beheermaatregelen, waaronder het verwijderen van vegetatie of het bestrijden van Amerikaanse Vogelkers.

Goudvink (landelijk: + / 15 territoria)

Goudvinken hebben een gevarieerde biotoopkeuze. Ze nestelen zowel in moerasbos als in droge bossen, graag in jonge sparreanaanplant of bos met een dichte struiketage. Lokaal komen ze ook in meer parkachtige situaties voor. De verspreiding sinds 1975 werd ijler bezuiden de Grote Rivieren, mogelijk door verdroging van bossen en gebrek aan jonge bosstadia. De verspreiding werd juist wat ruimer in het noorden van het land en delen van de Hollands-Zeeuwse duinen.

Met 15 territoria was 2023 veruit het slechtste jaar van de inventarisatiereeks in het NPZK. In eerdere jaren ging het om aantallen van ongeveer 50-70. Het accent van de huidige verspreiding ligt op de struweelrijke delen van het noordwesten van het NPZK. Verder zuidelijk werden enkele territoria aangetroffen op de overgang van bos naar struweel. Goudvinken komen vaak voor op plekken met een grote variatie aan struiken, boompjes en hoge struwelen met Meidoorns, waar ze een ruim aanbod aan knoppen vinden (een belangrijk onderdeel van hun dieet). Het is niet de enige struweelbewoner die recent onder druk is komen te staan in het NPZK. Lokaal kunnen territoria zijn verdwenen door beheermaatregelen, waaronder het verwijderen van vegetatie, maar er lijkt meer aan de hand te zijn. Ook tellingen in andere duingebieden laten afnames zien, zoals in Meijndel waar van de ongeveer 60 territoria die rond 2000 aanwezig waren, er nog maar zeven in 2020 resteerden (Boele *et al.* 2022).

Figuur 12. Landelijke trend van Appelvink als broedvogel in Nederland.

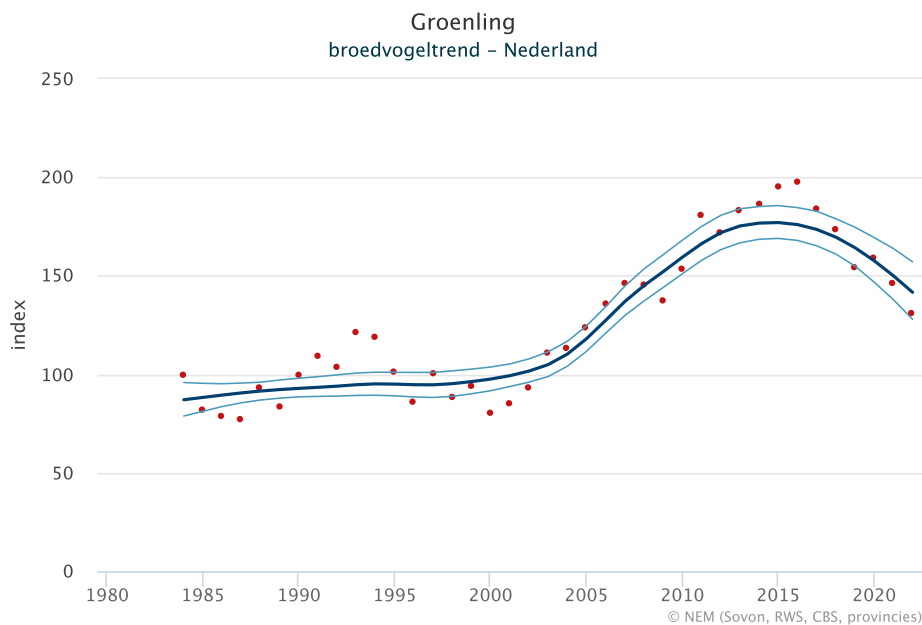
Roodmus (landelijk: ? / RL: gevoelig / 1 territorium)

Roodmussen waren lange tijd zeldzaam maar leken zich vanaf 1987 als broedvogel in Nederland te vestigen. Al in 1992 werden bijna 60 territoria geteld. Overigens betreffen veel territoria in ons land ongepaarde vogels en gaat maar een (klein) deel tot broeden over. De vestiging past in een westwaartse uitbreiding van het broedgebied. Vanaf eind jaren negentig namen de aantallen echter weer af, al verdween de soort niet van het toneel. In 2018-2020 werd de landelijke populatie geschat op 10-20 paren.

In het late voorjaar van 2023 bevond zich een zingend eerste-zomer mannetje Roodmus voor langere tijd ten zuiden van het Spartelmeer. De waarnemingen waren voldoende om van een territorium te spreken. Of er daadwerkelijk gebroed werd, bleef onduidelijk. Mogelijk werd dezelfde vogel ook kortstondig waargenomen bij de Zanderij in Middenduin en (door anderen) in De Bokkedoorns.

Groenling (landelijk: + / 77 territoria)

Groenlingen broeden relatief talrijk in groene wijken van dorpen en steden, plaatselijk ook in kleinschalig boerenland en jonge aanplant. Ze mijden zeer open gebieden en aaneengesloten bos. De landelijke aantallen vertonen op de lange termijn een toename. De soort broedt inmiddels in vrijwel het hele land, waarbij de kolonisatie van Flevoland het laatste grote wapenfeit was. Vanaf 2017 is echter een afname zichtbaar, die vermoedelijk samenhangt met verhoogde sterfte als gevolg de van vogelziekte die bekend staat als het geel. De populatieontwikkeling in het NPZK lijkt een weerspiegeling van het landelijke beeld (zie figuur 13). Aanvankelijk was sprake van een sterke toename maar daarop volgde een daling. Binnen het in alle vijf inventarisaties onderzochte gebied werden achtereenvolgens 11, 15, 20, 85 en 71 territoria vastgesteld. Was de verspreiding aanvankelijk vooral beperkt tot parkachtige delen van de binnenduinrand, tegenwoordig komt de Groenling ook voor op gevarieerde plekken in het middenduin en lokaal zelfs dicht bij de zeereep. De binding met de duinplassen springt daarbij in het oog.

Figuur 13. Landelijke trend van Groenling als broedvogel in Nederland.

Kneu (landelijk: - / RL: gevoelig / 175 territoria)

Kneuen komen in grote delen van het land voor, maar zijn het talrijkst in gebieden met veel bouwland en kruidenvegetaties in Noord-Nederland, Flevoland en Zeeland. Aaneengesloten bos wordt gemeden. Het voorkomen in stedelijk gebied is doorgaans schaars en voorbehouden aan nieuwbouwwijken met veel groen. De landelijke verspreiding veranderde weinig sinds 1975. De aantallen kelderden echter. Efficiëntere landbouwmethoden zorgden voor voedselgebrek en verminderde nestgelegenheid.

Met 175 territoria in 2023 was de Kneu in het NPZK nog steeds vrij goed vertegenwoordigd. De eerste drie inventarisaties lieten een afname zien, van pakweg 250 naar 160. De soort komt verspreid over het open duin voor, vaak met meerdere paren bij elkaar rondom gevarieerde terreindelen met struikgewas, korte (pioniers) vegetatie, zand en water.

Putter (landelijk: ++ / 96 territoria)

Putters zijn het meest algemeen in Laag-Nederland, in stedelijk gebied met groene wijken en boerenland met erf- en wegbepanting of boomgaarden. Van hieruit hebben ze zich vanaf 1975 spectaculair in oostelijke richting uitgebreid. Het is in feite de stroomversnelling van een proces dat al meer dan een halve eeuw bekend is en nog steeds doorzet.

Spectaculair is de toename in het NPZK, van zes territoria in 1996-1999 naar 120 in 2016-2017. De twee tussenliggende inventarisaties leverden respectievelijk ruim 30 en bijna 50 territoria op. In 2023 bleek het aantal weliswaar iets te zijn gedaald, maar met bijna 100 territoria was de soort nog steeds opvallend talrijk. De soort komt verspreid over het NPZK voor, met een accent op gevarieerde terreindelen in het middenduin. Aaneengesloten bos en de boomloze zeereep worden gemeden. De toename lijkt een weerspiegeling van de landelijke trend.

Kleine Barmsijs (landelijk: -- / 0 territoria)

De Kleine Barmsijs nestelt vooral op de Waddeneilanden en in de duinstreek van het vasteland. Na het eerste broedgeval in 1942 (Terschelling), namen de aantallen toe naar een top rond 1980. Omstreeks die tijd vestigden zich ook kleine aantallen op heidevelden in het binnenland, vooral in Drenthe en op de Veluwe. Vervolgens namen de aantallen in de kerngebieden af en verdween de soort nagenoeg van de heidevelden. Deze ontwikkeling viel samen met een sterke afname van de grote broedpopulatie op de Britse Eilanden. Tijdens de inventarisatie in het NPZK in 2023 werden in totaal 24 waarnemingen van barsijsen opgetekend. De laatste waarneming werd gedaan op 4 mei. Een territorium werd echter niet vastgesteld. De enige eerdere inventarisatie die in een territorium resulteerde, was die van 2016-2017, toen op 12 juni 2017 een familie met pas uitgevlogen jongen werd waargenomen ten zuiden van de Oosterplas.

Kruisbek (landelijk: 0 / 0 territoria)

Kruisbekken broeden in de grotere naaldbossen op de zandgronden en in de duinen. De oppervlakte grove dennen, aangevuld met andere naaldbomen waaronder sparren, bepaalt voor een groot deel de aantallen. De dichtheden zijn dan ook nergens zo hoog als op de Veluwe. De jaarlijkse verschillen zijn echter enorm. In sommige jaren ontbreekt de soort nagenoeg, in jaren volgend op een invasie zijn het er soms vele duizenden. De soort was tot ongeveer 1970 een incidentele broedvogel. De uitbreiding daarna is het gevolg van het op een gunstige leeftijd komen van aangeplante naaldbossen. Nederland kent echter geen bestendige populatie die zich zonder regelmatige instroom handhaaft. Tijdens de inventarisatie van 2023 werden acht waarnemingen van Kruisbekken in het NPZK vastgelegd. Het betrof vooral doortrekkende groepjes in juni, die duidelijk van elders kwamen. Geen van de waarnemingen voldeed aan de territoriumcriteria. De soort is in het verleden wel als broedvogel vastgesteld, maar niet tijdens de grootschalige inventarisaties.

Sijs (landelijk: + / 0 territoria)

Sijzen broeden in naaldbossen met een hoog aandeel sparren, liefst verschillende soorten door elkaar, en lariksen. Ze zijn het talrijkst op de Veluwe en in Drenthe en veel schaarser in de door dennen gedomineerde naaldbossen van zuidelijk Nederland. De aantallen zijn afhankelijk van de zaadzetting in de naaldbomen. In ongunstige jaren broeden hooguit enkele tientallen paren in ons land, in zeer gunstige jaren als 1989 en 1992 tot enkele duizenden. Sijzen waren in de eerste helft van de twintigste eeuw zeldzaam maar namen daarna toe door het op leeftijd komen van grote oppervlakten aangeplant naaldbos. Desondanks heeft Nederland waarschijnlijk geen vaste broedpopulatie en zijn we afhankelijk van de periodieke instroom uit oostelijker gebieden.

De inventarisatie van 2023 in het NPZK leverde in totaal 16 waarnemingen op van Sijzen in maart-april en rond half juni. Deze voldeden echter niet aan de territoriumcriteria. De enige inventarisatie die wel territoria opleverde was die van 2016-2017, toen er zeven werden geteld.

Rietgors (landelijk: + / 45 territoria)

Rietgorzen bewonen een waaier van landschappen, van moerassen tot kwelders en boerenland met door riet omzoomde sloten en kanalen. De soort is het talrijkst in de natste regio's, de moerasrijke streken van Laag-Nederland. Op de hoge gronden is het voorkomen meer beperkt tot beekdalen, hoogveengebieden en natte heide. Hier verloor de Rietgors in boerenland veel terrein sinds 1975, onder meer door ontwatering en het verdwijnen van natte overhoekjes. De landelijke trend vanaf 1990 laat een toename zien.

In 2016-2017 werden in het NPZK 28 territoria van de Rietgors vastgesteld, ongeveer de helft nog van het aantal in 2003-2004. Een daling was in 2010-2011 reeds ingezet. Als mogelijk verklaring werd toen gedacht aan het verdwijnen van geschikt biotoop door toegenomen begrazing. In 2023 veerde het aantal weer op naar 45. Het lijkt erop dat de soort weet te profiteren van recente natuurherstelprojecten, al dan niet in combinatie met de natte weersomstandigheden in het vroege voorjaar. De huidige verspreiding beperkt zich hoofdzakelijk tot riet(ruigtes) langs plassen en in vochtige duinvalleien. Vooral in het buitenduin rond de grens van de Kennemerduinen en Duin en Kruidberg herstelden de aantallen zich.

6. Evaluatie

In totaal is ongeveer 570 uur aan veldwerk besteed in het NPZK in 2023. Daarin zijn meer dan 34.000 waarnemingen verzameld van ruim 100 verschillende broedvogelsoorten. Daarvan komen er 16 voor op de Rode Lijst, met Nachtegaal (556 territoria) en Kneu (175) als meest karakteristieke vertegenwoordigers. Bijzonder in 2023 waren territoria van onder meer Zomertaling, Nachtzwaluw, Wespandief, Grauwe Klauwier (2), Tapuit en Roodmus. Cetti's Zanger was met vijf territoria een, niet geheel onverwachte, nieuwkomer.

Uit de inventarisatie komt een duidelijk beeld naar voren. 2023 was in het NPZK het beste jaar uit de inventarisatiereeks sinds de jaren negentig voor diverse soorten die zich thuis voelen in een open duinlandschap met plassen en natte duinvalleien en een afwisseling van struweel en een kale bodem. Gedacht kan worden aan soorten als Grauwe Gans, Kleine Plevier, Boomleeuwerik, Oeverzwaluw, Blauwborst en Boompieper. Aan de andere kant was 2023 juist het slechtste jaar voor een aantal karakteristieke bewoners van struwelen. Voorbeelden daarvan zijn Sprinkhaanzanger, Braamsluiper, Grasmus, Nachtegaal en Goudvink (zie tabel 4).

Tabel 4. Meest in het oog springende aantalsontwikkelingen van broedvogels in het tijdens de vijf grootschalige karteringen, binnen het gebied dat in alle vijf inventarisaties is onderzocht (3.466 ha).

Soort	1996-1999	2003-2004	2010-2011	2016-2017	2023	Laatste jaar	NL	Beeld
Grauwe Gans	1	18	63	110	139	best	++	landelijk toenemende watervogel
Waterhoen	13	23	6	9	30	best	-	profiterend van nat voorjaar
Meerkoet	95	84	70	80	112	best	0	profiterend van nat voorjaar
Kleine Plevier	4	9	4	13	17	best	+	profiterend van meer open duin
Boomleeuwerik	61	79	57	160	185	best	+	profiterend van meer open duin
Oeverzwaluw	0	0	0	2	83	best	+	profiterend van meer open duin
Tuinfluitier	85	74	109	148	172	best	-	onduidelijk
Vuurgoudhaan	1	0	2	12	18	best	+	regionaal toenemende bosvogel
Grote Lijster	7	11	5	19	26	best	-	profiterend van meer open duin
Blauwborst	0	18	34	30	66	best	+	landelijk toenemende struweelvogel
Boompieper	220	210	212	174	260	best	+	profiterend van meer open duin
Nijlgans	30	33	49	38	25	slechtst	++	predatie door Boommarter?
Wilde Eend	102	107	81	82	71	slechtst	-	landelijk afnemende watervogel
Tafeleend	16	11	19	11	7	slechtst	-	landelijk afnemende watervogel
Holenduif	85	64	37	26	12	slechtst	+	voedselsituatie, predatiedruk?
Groene Specht	50	28	12	13	7	slechtst	+	voedselsituatie, predatiedruk?
Glanskop	117	179	111	100	68	slechtst	+	onduidelijk
Bosrietzanger	19	16	19	9	7	slechtst	0	verwijderen vegetatie, begrazingsdruk?
Sprinkhaanzanger	120	192	159	112	58	slechtst	+	verwijderen vegetatie, begrazingsdruk?
Braamsluiper	172	165	190	171	142	slechtst	0	verwijderen vegetatie, begrazingsdruk?
Grasmus	1064	1141	1377	981	712	slechtst	+	verwijderen vegetatie, begrazingsdruk?
Nachtegaal	762	563	711	627	517	slechtst	+	verwijderen vegetatie, begrazingsdruk?
Goudvink	56	68	45	58	13	slechtst	+	onduidelijk, ook afname in andere duingebieden

Een verontrustend beeld dat uit de inventarisatiereeks naar voren komt, is dat het aantal Rode Lijst-soorten in het NPZK geleidelijk aan steeds verder afneemt. De som van de 18 Rode Lijst-soorten – incidentele soorten daargelaten – daalde van bijna 1300 territoria in 1996-1999 naar nog geen 900 in 2023. Ging het in 2003-2004 nog om 16 verschillende soorten, in 2023 waren dat er nog maar 11 (zie tabel 5). Al deze soorten staan landelijk onder druk en daarom is het misschien niet verbazingwekkend dat een aantal ervan het ook in het NPZK moeilijk heeft. Vooral de afname aan diversiteit binnen deze groep van gevoelige en kwetsbare soorten is echter iets om goed te volgen in de komende jaren. Tevens verdient een karakteristieke soort als de Nachtegaal de aandacht: het NPZK behoort tot de belangrijkste gebieden voor deze soort in Nederland, maar net als in andere duingebieden met veel Damherten, zoals de Amsterdamse Waterleidingduinen en de Kop van Schouwen, lijkt de vraat van de herten een negatief effect te hebben op het biotoop van de Nachtegaal en andere struweelvogels.

In zo'n groot, divers en soortenrijk gebied als het NPZK zijn vanzelfsprekend allerlei factoren van invloed op de populatieontwikkelingen van de aanwezige broedvogels. Bovendien vertelt elke soort zijn eigen verhaal. Wat gunstig is voor de één, kan nadelig zijn voor de ander. Drukfactoren als recreatie en predatie (bijvoorbeeld door Vos en Boommarter), beheermaatregelen (bijvoorbeeld ten aanzien van uitheemse plant- en diersoorten zoals Amerikaanse Vogelkers en Damhert), lokale natuurherstelprojecten en grootschalige veranderingen in het milieu en het klimaat zijn allemaal van invloed. Duidelijk is dat het ontrafelen van verbanden vaak complex is en telkens weer nieuwe onderzoeksvragen oproept.

Inventarisaties hebben als voornaamste doel om veranderingen te signaleren. De resultaten van de broedvogelkartering van 2023 zijn opgeleverd aan de terreinbeheerders van het NPZK en kunnen worden gebruikt voor nadere analyses. Eén ding staat voor ons wel vast: het was weer fascinerend om de broedvogels in het veelzijdige en dynamische Nationaal Park Zuid-Kennemerland te mogen karteren!

Tabel 5. Aantallen territoria van Rode Lijst-soorten in het NPZK tijdens de vijf grootschalige karteringen, binnen het gebied dat in alle vijf inventarisaties is onderzocht (3.466 ha). Incidentele soorten die slechts in één van de jaren zijn vastgesteld zijn niet in dit overzicht opgenomen.

Soort	Rode Lijst	1996-1999	2003-2004	2010-2011	2016-2017	2023
Zwarte Mees	Gevoelig	12	33	15	23	25
Veldleeuwerik	Gevoelig	0	1	1	0	0
Boerenwaluw	Gevoelig	0	5	2	4	3
Spotvogel	Gevoelig	0	0	3	1	4
Grauwe Vliegenvanger	Gevoelig	59	31	27	41	50
Graspieper	Gevoelig	129	188	95	69	73
Roodmus	Gevoelig	0	0	0	1	1
Kneu	Gevoelig	244	231	162	198	167
Slobeend	Kwetsbaar	3	4	3	5	0
Wintertaling	Kwetsbaar	2	1	3	0	0
Koekoek	Kwetsbaar	49	30	42	11	11
Zomertortel	Kwetsbaar	3	12	0	0	0
Ransuil	Kwetsbaar	3	5	2	1	1
Torenvalk	Kwetsbaar	5	2	0	1	0
Boomvalk	Kwetsbaar	13	4	0	0	0
Wielewaal	Kwetsbaar	5	1	2	0	0
Grote Lijster	Kwetsbaar	7	11	5	19	26
Nachtegaal	Kwetsbaar	762	563	711	627	517
# Soorten		14	16	14	13	11
# Territoria		1296	1122	1073	1001	878

Verwijzingen

- BOELE A., VAN BRUGGEN J., GOFFIN B., KAVELAARS M., KLEYHEEG E., KOFFIJBERG K., SCHOPPERS J., VAN TURNHOUT C., VERGEER J.W. & JANSEN D. 2022. Broedvogels in Nederland in 2020. Sovon-rapport 2022/05. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- BOELE A., VERGEER J.W., VAN BRUGGEN J., GOFFIN B., KAVELAARS M., LOUWE KOOIJMANS J., KOFFIJBERG K., VAN KLEUNEN A., SCHOPPERS J., VAN TURNHOUT C. & JANSEN D. 2023. Broedvogels in Nederland in 2022. Sovon-rapport 2023/40. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- GEELHOED S., GROOT H., VAN HUIJSTEEDEN E., VAN LEEUWEN G. & DE NOBEL P. (red.) 1998. Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Utrecht.
- VAN GROEN F.M., OOSTERBAAN B. & DE BEER R. 2012. Broedvogels van Nationaal Park Zuid-Kennemerland in 2011. G&G-rapport 2012-2. Van der Goes en Groot, Alkmaar.
- GROOT H. 2011. Broedvogelinventarisatie in het zuidwesten van de Kennemerduinen 1990-2011. Fitis 47: 194-210.
- KLEMANN M. & VEENSTRA B. 2000. Broedvogels van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland in 1996-99. Sovon-inventarisatierapport 2000/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- VAN KLEUNEN A., FOPPEN R. & VAN TURNHOUT C. 2017. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- NOORDZIJ N. & VAN DER SPEK V. 2017. Hebben damherten invloed op de nachtegalenstand in de AWD? Tussen Duin & Dijk. 16-2: 10-12.
- SLATERUS R. & KLEMANN M. 2018. Broedvogels van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland in 2016-2017. Sovon-rapport 2018/03. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VEENSTRA B. & VAN SPANJE T. 2004. Broedvogels van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland in 2004. NV PWN Waterleidingbedrijf Noordholland, Bloemendaal.
- VERGEER J.W. 2020. Broedvogels van de Kop van Schouwen in 2020. Sovon-rapport 2020/56. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VERGEER J.W., VAN DIJK A.J., BOELE A., VAN BRUGGEN J. & HUSTINGS F. 2016. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VOGELWERK GROEP ZUID-KENNEMERLAND 2015. Vrije vogels. Dynamiek in de vogelstand van Zuid-Kennemerland en Haarlemmermeer. Haarlem.

Bijlage 1. Verspreidingskaarten 2023

Uit deze PDF zijn de stippenkaarten verwijderd. Voor aanvullende gegevens kunt u contact opnemen met Sovon (info@sovon.nl)

In opdracht van:

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

